

Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti i istražni zatvor u kaznenom postupku

Vrcić, Lucia

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:992633>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
KATEDRA ZA KAZNENO PROCESNO PRAVO

Lucia Vrcić

**PRETPOSTAVKA OKRIVLJENIKOVE NEDUŽNOSTI I
ISTRAŽNI ZATVOR U KAZNENOM POSTUPKU**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Marin Bonačić

Zagreb, srpanj, 2022.

Izjava o autorstvu rada

Ja, *Lucia Vrcić*, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

SAŽETAK

S obzirom na to da je pretpostavka okrivljenikove nedužnosti temeljno načelo koje se primjenjuje tijekom cijelog kaznenog postupka, u radu je poseban naglasak stavljen na odnos te pretpostavke i instituta istražnog zatvora. Primarno je obrađena pretpostavka okrivljenikove nedužnosti, njezino pojmovno određenje i priroda, razvoj i pravni izvori. Potom je dan uvod u institut istražnog zatvora, osnove za njegovo određivanje te trajanje i izvršavanje kako bi se mogao dati uvid u povezanost, ali i suprotstavljenost tih instituta. Spomenuta dva instituta i njihova povezanost kroz pravne izvore analizirani su u četvrtom poglavlju. Naposljetku, analizirane su sudske odluke o istražnom zatvoru u kojima je sporna pretpostavka okrivljenikove nedužnosti te su navedeni primjeri iz sudske prakse.

***Ključne riječi:** pretpostavka okrivljenikove nedužnosti, istražni zatvor, prava okrivljenika, određivanje i trajanje istražnog zatvora, konvencijsko pravo*

SUMMARY

Given that the presumption of the defendant's innocence is a fundamental principle that must be followed during the entire procedure, the paper places a special emphasis on the relationship between such a presumption and the institute of pretrial detention. The presumption of the defendant's innocence, its conceptual definition and nature, development and legal sources are discussed. Then, an introduction to the institution of pretrial detention, the basis for its ordering and its duration and execution, was given in order to provide an insight into the connection, but also the opposition of these institutes. The mentioned two institutes and their connection through legal sources are analyzed in the fourth chapter. At the end, court decisions on pretrial detention were analyzed, in which the presumption of the defendant's innocence is contested, and then examples are given from court practice.

***Keywords:** presumption of the defendant's innocence, pretrial detention, rights of the defendant, determination and duration of pretrial detention, convention law*

SADRŽAJ

SAŽETAK	I
SUMMARY	I
1. UVOD	1
2. PRETPOSTAVKA OKRIVLJENIKOVE NEDUŽNOSTI.....	2
2.1. Pojam pretpostavke okrivljenikove nedužnosti	2
2.2. Pravna priroda pretpostavke okrivljenikove nedužnosti	4
2.3. Povijesni razvoj.....	5
2.4. Nadnacionalni pravni izvori.....	6
2.4.1. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.....	6
2.4.2. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.....	7
2.4.3. Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016. o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku.....	7
2.5. Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti u Republici Hrvatskoj	9
2.6. Europski sud za ljudska prava i pretpostavka nedužnosti.....	10
3. ISTRAŽNI ZATVOR.....	12
3.1. Pojam istražnog zatvora	12
3.2. Osnove za određivanje istražnog zatvora.....	14
3.2.1. Težina kaznenog djela.....	15
3.2.2. Osiguranje nazočnosti okrivljenika u kaznenom postupku	15
3.2.3. Koluzijska i iteracijska opasnost kao osnova.....	16
3.3. Određivanje, trajanje i prekid istražnog zatvora	17
3.3.1. Načelo razmjernosti	18
3.4. Kontrola i nadzor nad odlukom o istražnom zatvoru i njegovom trajanju	19
4. ODNOS ISTRAŽNOG ZATVORA I PRETPOSTAVKE NEDUŽNOSTI	20

4.1.	Istražni zatvor kao protuteza pretpostavci nedužnosti	20
4.2.	Pretpostavka nedužnosti i izjave dane u kaznenom postupku	22
4.3.	Određivanje i provođenje mjere istražnog zatvora	23
4.3.1.	Nedostatno obrazloženi razlozi za određivanje istražnog zatvora.....	23
4.4.	Iteracijska opasnost zbog drugih postupaka te učinak rehabilitacije	24
4.4.1.	Valjano obrazloženje opasnosti od uznemiravanja javnosti	27
4.4.2.	Prebacivanje terete dokazivanja.....	27
4.4.3.	Dvostruka valorizacija činjenica.....	28
4.5.	Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti i zakonske odredbe o istražnom zatvoru u ZKP-u.....	29
4.5.1.	Opasnost od uznemiravanja javnosti	30
4.5.2.	Neograničeno trajanje obligatornog istražnog zatvora	31
4.6.	Neizravne povrede pretpostavke nedužnosti u postupku određenja i produljenja istražnog zatvora	32
4.7.	Izdržavanje mjere istražnog zatvora i pretpostavka nedužnosti.....	33
5.	ZAKLJUČAK.....	34
	POPIS LITERATURE	36

1. UVOD

Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti temeljno je ljudsko pravo i najznačajnija pretpostavka kaznenog postupka. Danas se ona najjednostavnije i najčešće definira “izričajem da se svatko smatra nedužnim i nitko ga ne može smatrati krivim dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja”.¹ Ona je jedna od značajnijih elemenata kaznenog postupka kako u kontinentalnom tako i u anglosaksonskom uređenju.² „Sve države imaju jednak pristup u jamčenju i propisivanju te pretpostavke, pitanje njezinog dosega i značenja različito se tumači u pojedinim državama”.³

S obzirom na to da se takva pretpostavka primjenjuje na pojedinca u svim etapama kaznenog postupka, ona se primjenjuje i pri ograničavanju okrivljenikova prava na slobodu i na rigidnu mjeru osiguranja prisutnosti okrivljenika, istražni zatvor.⁴

Istražni zatvor označava mjeru u kaznenom postupku koja se provodi lišenjem slobode okrivljenika.⁵ Ona ujedno predstavlja najstrožu mjeru kaznenog postupka jer se pojedincu zadire u jedno od temeljnih prava propisanih Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u nastavku EKLJP).⁶

U postupku, institut istražnog zatvora i pretpostavke nedužnosti se mogu na prvi pogled činiti kao 'dviije suprotstavljene kategorije'.⁷ Kako dolazi do potrebe usklađivanja takva dva, naizgled proturječna pojma, od zakonodavca se zahtjeva da prilikom normativnog određivanja mjere istražnog zatvora posebno pazi na pretpostavku okrivljenikove nedužnosti. Takva pretpostavka prožima kazneni postupak od početnih radnji, sve do pravomoćne odluke o krivnji, a u nekim

¹ Novokmet, A., *Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti i prijedlog direktive Europskog parlamenta i Vijeća o jačanju određenih vidova te pretpostavke u kaznenom postupku, Europeizacija kaznenog prava i zaštita ljudskih prava u kaznenom postupku i postupku izvršenja kaznenopravnih sankcija*; Sveučilište u Splitu, Pravni fakultet, 2017., Split, str. 114.

² Carić, M., Pojam načela pravičnog postupka pred kaznenim sudom, *Zbornik radova u Splitu*, vol. 43, br. 2, 2006., str. 66.

³ Novokmet, A., *op. cit.*, (bilj. 1), str. 114.

⁴ Bitanga, M., Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, vol. 25, br. 2, 2018. str. 480-481.

⁵ Horvat L.; Drenški Lasan V., Istražni zatvor, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 16, br. 2, 2009., str. 583.

⁶ Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 12/09, 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

⁷ Bitanga, M., *op. cit.*, (bilj. 4), str. 477.

slučajevima i nakon toga. Oba pojma su poznata široj javnosti te često neispravno tretirana u medijima.⁸

U radu je ponajprije predstavljeno pojmovno utvrđivanje pretpostavke nedužnosti i njezina priroda, razvoj i pravni izvori. Nakon tog izložen je ukratko pojam instituta istražnog zatvora, osnove za određivanje istog te njegovo trajanje i izvršenje. U četvrtom djelu obrađena je pretpostavka nedužnosti iz aspekta istražnog zatvora. Iznesene su zatim zakonske odredbe i sporna pitanja istražnog zatvora iz vida poštivanja pretpostavke nedužnosti kao i načela i drugi pravni standardi koji se na njega primjenjuju. Naposljetku, analizirane su odluke sudova Republike Hrvatske kao i odluke i mišljenja Europskog suda za ljudska prava obzirom tretman pretpostavke nedužnosti u odlukama o istražnom zatvoru, odnosno odlukama o pritvaranju od strane gore navedenih sudova.

2. PRETPOSTAVKA OKRIVLJENIKOVE NEDUŽNOSTI

2.1. Pojam pretpostavke okrivljenikove nedužnosti

Jedno od temeljnih načela ljudskih prava jest pravo na pravičan postupak, koji čini skup elemenata koji obuhvaćaju i pretpostavku okrivljenikove nedužnosti.⁹ Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti je pravni mehanizam kojim se osigurava da se svaka osoba smatra nevinom dok joj se ne dokaže krivnja.

Pretpostavka se odnosi na okrivljenikov položaj tijekom čitavog kaznenog postupka. Iz nje, koja prožima kazneni postupak kroz sve njegove faze, proizlaze dva pravila.¹⁰ Prvo pravilo je pravilo o teretu dokazivanja koje glasi da okrivljenik, u pravilu, nije pravno dužan iznositi svoju obranu niti je dokazivati tj. da teret dokazivanja pada na tužitelja. Kada bi bilo drugačije, ishod ne bi bio dostupan jednako optuženiku i državnom tužiteljstvu, što bi predstavljalo povredu načela pravičnog postupka.¹¹ „Tada bi se postupak pretvorio u ritual, a okrivljeniku

⁸ *Ibid.*, str. 478.

⁹ Carić, M., *op. cit.*, (bilj. 2), str. 66.

¹⁰ Krapac, D., *Kazneno procesno pravo, Institucije*, knjiga I., VI. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2014., str. 244.

¹¹ *Ibid.*, str. 243.

više ne bi pripadalo temeljno pravo na sudsku zaštitu“.¹² U prilog pravilu ide i zabrana ispitivanja okrivljenika i prilaganje izvadaka iz kaznene evidencije prije nego što se završi dokazni postupak, ako je optuženi osporio optužnicu na početku. Takvim ispitivanjem okrivljenika na kraju dokaznog postupka dosljedno se izvršava pravilo tereta dokazivanja koje leži na tužitelju, tj. sudu.¹³ Također, načelo pretpostavke nedužnosti se ogleda u pravilu da se okrivljeni ispituje na kraju jer mu pripada apsolutno pravo da prvo sasluša dokaze koji ga terete kako bi mogao sastaviti obranu.¹⁴ Postoji više izuzetka od pravila o teretu dokazivanja; ispitivanje na zahtjev optuženog i prilaganje podataka iz kaznene evidencije o ranijoj nekažnjavanosti, odnosno kažnjavanosti, prije završetka dokaznog postupka. Drugi izuzetak je važan kad vijeće odlučuje o mogućnosti okrivljenikovog pritvaranja zbog osiguranja njegove nazočnosti.¹⁵ Također postoji i primjer prebacivanja dokazivanja na okrivljenika iz čl. 78. st. 2. Kaznenog zakona koja okrivljeniku nameće obvezu dokazivanja zakonitog podrijetla imovine. Takve iznimke su dopuštene zbog toga što se smatra da je u određenim slučajevima nedokazanosti relevantnih činjenica šteta manja za okrivljenika nego za tužitelja.¹⁶

Drugo pravilo se odnosi na raspodjelu rizika nedokazanosti činjenica kaznenog djela i krivnje. Prema njemu će sud, osim u slučajevima kad je uvjeren u okrivljenikovu nedužnost, donijeti oslobađajuću presudu i kada nije sa sigurnošću utvrdio i dokazao okrivljenikovu krivnju. Iz takvog slučaja se vidi važnost pretpostavke nedužnosti odnosno njezina pravila da je osoba nedužna dok se ne dokaže suprotno (optuženik se oslobađa ako nije dokazano da je počinio kazneno djelo).¹⁷ Direktiva (EU) 2016/343 Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016.g. o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku¹⁸ nalaže da se nadležna državna tijela i organi vlasti trebaju suzdržavati od prikazivanja osumnjičenika ili okrivljenih osoba kao već krivih, kako u sudnici, tako i u javnosti. Navedeno znači da različite mjere uhićenja, poput lisica, lanaca na nogama, pokrivala

¹² *Ibid.*, str. 244.

¹³ Carić, M., *op. cit.*, (bilj. 2), str. 67.

¹⁴ Kos, D., Bitna povreda odredaba kaznenog postupka – nezakoniti dokazi, *Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva*, 2005., Inženjerski biro, Zagreb, 2005., str. 224.

¹⁵ Carić, M., *op. cit.*, (bilj. 2), str. 68.

¹⁶ Krapac, D. *op. cit.*, (bilj 10), str. 255.

¹⁷ Carić, M., *op. cit.*, (bilj. 2), str. 68.

¹⁸ Direktiva (EU) 2016/343 Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016. o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava sudjelovati na raspravi i u kaznenom postupku, Službeni list Europske unije L65/1.

za glavu i slično, trebaju biti korištene samo u onim slučajevima u kojima su takve mjere opravdane (sigurnosni razlozi), o čemu se odlučuje posebno o svakom pojedinom slučaju (čl. 15 Direktive).

Pretpostavku okrivljenikove nedužnosti dovodimo u korelaciju s istražnim zatvorom jer ona „snažno prožima položaj okrivljenika u ukupnosti kaznenog postupka, pa i u aspektu ograničavanja okrivljenikova prava na slobodu, kao jednog od temeljnih ljudskih prava, kroz mjeru istražnog zatvora“.¹⁹ „U takvoj situaciji od presudne je važnosti način na koji se sudovi u obavljanju svoje funkcije odnose prema pretpostavci nedužnosti, odnosno način na koji balansiraju položaj okrivljenika u istražnom zatvoru s pretpostavkom njegove nedužnosti.“²⁰ Kako bi proces mogao egzistirati mora postojati vjerojatnost da je okrivljenik kriv. S tog aspekta, moglo bi se protumačiti da su ta dva pojma u suprotnosti, odnosno da izvršavanje istražnog zatvora pod određenim pretpostavkama može biti u suprotnosti s pretpostavkom nedužnosti. U nastavku rada je detaljnije obrađen odnos dva spomenuta instituta.

2.2. Pravna priroda pretpostavke okrivljenikove nedužnosti

Unatoč brojnim razilaženjima kod teorijskog određivanja pravne prirode pretpostavke nedužnosti, u jednom su svi suglasni, a to je da je pretpostavka okrivljenikove nedužnosti nedvojbeno važan institut kaznenog procesnog prava. Bayer je o pretpostavci nedužnosti istaknuo kako: „u toku čitavog krivičnog postupka postoji s jedne strane vjerojatnost da je okrivljenik kriv, a s druge strane presumpcija da je okrivljenik nedužan. Činilo bi se, prema tome, u prvi mah, da je krivični postupak sagrađen na dvije proturječne postavke i da je stoga njegova konstrukcija apsurdna. Tu zapravo nema proturječja.“²¹ Već je navedeno kako se pretpostavku okrivljenikove nedužnosti može pobijati, odnosno da je protiv nje dopušten protudokaz. Vjerojatnost da je okrivljenik počinio kazneno djelo nužna je kako bi se kazneni postupak uopće pokrenuo i kasnije opstao. Ipak, važno je naglasiti da se radi o vjerojatnosti, a ne sigurnosti jer ona ništa ne utvrđuje već presumira i služi kao temelj povodom kojeg se vodi proces. Pretpostavljeno će se smatrati istinom ako se ne dokaže suprotno do kraja kaznenog

¹⁹ Bitanga, M., *op. cit.*, (bilj. 4), str. 480.

²⁰ *Ibid.*, str. 481.

²¹ Bayer, V., *Jugoslavensko krivično procesno pravo*, knjiga 2, Narodne novine, Zagreb, 1989, str. 32-33., prema: Bitanga, M., *op. cit.*, (bilj. 4.), str. 483.

postupka. Iz takve pretpostavke proizlazi red u dokaznom postupku u procesu kako bi se spriječila mogućnost represije državnog aparata.²²

2.3. Povijesni razvoj

Krajem 17. i 18. stoljeća, u pokretu prosvjetiteljstva, začela se ideja o pretpostavci nedužnosti kada se znanost sve više pokušavala staviti u središte stvarnosti. Do toga vremena u inkvizitornom tipu kaznenog postupka nedoumice oko (ne)postojanja činjenica razrješavale su se primjenom torture, izvanrednim kaznama (*poena extraordinaria*) te posebnom vrstom presude „*absolutio ab instantia*„²³ Takva rješenja bila su daleko od pravne sigurnosti za okrivljenog jer su se događala priznanja zbog torture ili određivanje slabije kazne zbog nedokazanosti krivnje. Važno djelovanje na području pretpostavke nedužnosti imao je i Cesare Beccaria koji se borio za prava okrivljenika i djelovao u borbi protiv vršenja torture nad njima. On je isticao da ni „jedna osoba nema pravo smatrati drugu osobu krivom prije nego sud odluči o krivnje te da je svaka osoba nedužna dok sud ne presudi drugačije.“²⁴ Napokon, 1789. godine pretpostavka se definira u tekstu Deklaracije o pravima čovjeka i građanina u članku 9.: „Pretpostavljajući kako je svatko nedužan dok ne bude utvrđen krivim za kazneno djelo koje mu se stavlja na teret“. Daljnjim razvojem suvremeni pravni poređci prihvaćaju pretpostavku nedužnosti kao jedno od temeljnih kaznenoprocenih prava okrivljenika u kaznenom postupku.²⁵ Krapac navodi da: „[i] u svojim idejnim zaćecima njezina svrha bila zaštita građanina od tiranije državnih tijela u cilju sprječavanja nepotrebnog i okrutnog ogranićenja i povređivanja ljudskih prava i sloboda u uvjetima inkvizitornog kaznenog postupka danas ima za svrhu ogranićiti državi postavljanje granica okrivljenikovojoj obrani, tj. odrediti prihvatljivu mjeru ogranićenja njegovih prava koju može odrediti država u vezi sa kaznenim postupkom i u njemu donesenom presudom“.²⁶

²² Bitanga, M., *op. cit.*, (bilj. 4), str. 481.

²³ „Otpuštanje ispod suđenja“, „Oslobođenje uslijed pomanjkanja dokaza“.

²⁴ Beccaria C.: *O zloćinima i kaznama*, Logos, Split, 1984 (prijevod Antun Cvitanić), str. 109-110., prema Bitanga, M., *op. cit.*, (bilj. 4.), str. 481.

²⁵ Bitanga, M., *op. cit.*, (bilj. 4.), str. 481.

²⁶ Krapac D., *op. cit.*, (bilj. 10.), str. 419.

2.4. Nadnacionalni pravni izvori

Pretpostavka nedužnosti danas je prihvaćena i iznad nacionalnih granica kao procesnopravni institut koji je neizostavan u sadržaju nacionalnih i globalnih dokumenata kojima se uređuju ljudska prava. Najvažniji međunarodni dokumenti koji uređuju ovaj institut za nas su: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima Organizacije Ujedinjenih naroda od 16. prosinca 1966. godine²⁷ i Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe od 4. studenog 1950. Tumačenje i primjenu Konvencije provodi ESLJP. To je sud Vijeća Europe i on je nadležan razmatrati samo zahtjeve koji se odnose na povredu jednog ili više prava iz Konvencije i protokola.²⁸ Važna je i Direktiva (EU) Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016. o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku (u daljnjem tekstu: Direktiva). Europska unija Direktivom zadaje ciljeve svojim članicama koje su one dužne ispuniti putem svojih mehanizma na nacionalnoj razini.²⁹

2.4.1. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Važnu ulogu u afirmaciji temeljnih ljudskih prava imao je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Usvojen je 19. prosinca 1966. godine na Općoj skupštini UN-a, a stupio je na snagu 1976. godine. Značajan je po tome što je njime uvedeno pravo na žalbu pojedinca.³⁰ “Njima je utvrđena obveza svake države potpisnice da ustavom, zakonima i drugim mjerama svakom pojedincu osigura uživanje građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava”.³¹ Prava koja su se istaknula u obvezi članica su: pravo na život, slobodu vjeroispovijedi, slobodu govora, slobodu političkog udruživanja, te na pravično suđenje.³² U čl. 11. stoji:

²⁷ Narodne novine – Međunarodni ugovori br. 12/1993 u čl. 14. st. 2. propisuje: „Svatko tko je optužen za kazneno djelo ima pravo da ga se smatra nevinim sve dok mu se krivnja ne dokaže u skladu sa zakonom.“

²⁸ Šago, D., Uvjeti dopuštenosti pokretanja postupka pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourgu, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 37, br. 1., 2016., str. 589-621.

²⁹ Bitanga, M., *op. cit.*, (bilj. 4.), str. 484.

³⁰ Mihaljević, J., Ustavna uređenja temeljnih prava u Hrvatskoj 1946.–1974., *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 43, br. 1, 2011., str. 29.

³¹ *Ibid.*, str. 29.

³² *Ibid.*, str. 30.

„Svatko optužen za kazneno djelo ima pravo da ga se smatra nevinim sve dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom u javnom postupku o kojem su mu pružena sva jamstva potrebna za obranu“.³³

2.4.2. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

Za nas je važan međunarodni dokument Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Konvencija uređuje pretpostavku nedužnosti u članku 6. stavka 2. i navodi ju kao sastavni dio pravičnog kaznenog suđenja koje se traži u članku 6. stavku 1. EKLJP. Članak 6. stavak 2. jamči pravo da se svatko smatra nevinim dok mu se ne dokaže krivnja. Ovo pravilo temelji se na načelu da u slučaju sumnje treba suditi u korist pojedinca koji je okrivljen za kazneno djelo (načelo *in dubio pro reo*³⁴).³⁵ Konvencija je potpisana u Rimu 4. studenoga 1950. godine od strane dvanaest zemalja, a na snagu je stupila tri godine nakon potpisivanja. Sve zemlje članice Vijeća Europe stranke su Konvencije te se od novih članica Vijeća zahtijeva njena ratifikacija. Hrvatska ju je ratificirala 5. studenoga 1997. Također, važno je spomenuti da je člankom 19. EKLJP-a, ustanovljen Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu čija će primjena biti detaljnije analizirana u nastavku.

2.4.3. Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016. o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku

U Europskoj uniji pretpostavka nedužnosti normirana je u više pravnih akata. Jedan od njih je Zelena knjiga o pretpostavci nedužnosti (dalje u tekstu: *Zelena knjiga*) koje je objavljena 2006. godine. To je bio prvi strateški dokument kojim je Europska komisija stavila naglasak na potrebu preciziranja sadržaja pretpostavke okrivljenikove nedužnosti.³⁶ Europska komisija je pokušala razmatranjem temeljnih elemenata utvrditi tumači li se pretpostavka nedužnosti na

³³ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, (Narodne novine, br. 12/2009.).

³⁴ Lat.: u dvojbi u korist optuženika.

³⁵ Bitanga M., Bilušić I.: Opasnost od ponavljanja djela i određivanje istražnog zatvora – iudex, quo vadis?, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, vol. 28, br. 2, 2021., str. 256.

³⁶ Novokmet, A., *op. cit.*, (bilj. 1), str. 117.

isti način u svim državama članicama te koja sve prava izvire iz te pretpostavke.³⁷ Temeljni elementi su: javno upućivanje na krivnju prije donošenja sudske presude, zabrana zatvaranja osim u iznimnim slučajevima uz obvezu poštivanja pretpostavke nedužnosti, teret dokazivanja je na optužbi, pravo na šutnju, privilegij od samooptuživanja, pravo okrivljenika da bude prisutan na suđenju te opravdanje primjene posebnih mjera kod kaznenih djela terorizma.³⁸

Europsko vijeće prihvatilo je i detaljno razradilo navedene Smjernice uklopivši ih u Štokholmski program - Otvorena i sigurna Europa koja služi svojim građanima i štiti ih; koji je donesen 10. i 11. prosinca 2009. godine. U Štokholmskom programu navodi se da je zaštita prava osumnjičenih i optuženih osoba u kaznenim postupcima jedna od temeljnih vrijednosti Europske unije te da je ona nužna za održavanje povjerenja među državama članicama i prema samoj EU. Europsko vijeće pozvalo je Europsku komisiju da u što kraćem roku implementira Smjernice i istraži daljnje elemente minimalnim procesnih prava osumnjičenih i optuženih osoba uz procjenu trebaju li se riješiti neka druga pitanja, poput pretpostavke nedužnosti.³⁹

Zelena knjiga i Štokholmski program doprinijele su stvaranju Direktive Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016. o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku (dalje u tekstu: Direktiva (EU) 2016/343). Direktiva u članku 1. ističe kao cilj jačanje prava na pošteno suđenje u kaznenom postupku utvrđivanjem zajedničkih minimalnih pravila o određenim vidovima pretpostavke nedužnosti i pravu sudjelovati na raspravi. Takvim zajedničkim minimalnim pravilima mogle bi se ukloniti i prepreke slobodnom kretanju građana na području država članica.⁴⁰ Direktiva u II. poglavlju, čl. 3, daje definiciju pretpostavke nedužnosti „Države članice osiguravaju da se osumnjičenici ili optuženici smatraju nedužnima dok im se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom.“ Takva definicija nije novost, ona samo potvrđuje sadržaj koji već postoji u dotadašnjim dokumentima o ljudskim pravima.⁴¹

Nadalje, treba istaknuti da bi se Direktiva 2016/343 trebala primjenjivati na fizičke osobe osumnjičene ili optužene u kaznenom postupku do konačnog okončanja tog postupka i to od

³⁷ *Ibid.*, str. 117.

³⁸ Zelena knjiga o pretpostavci nedužnosti, COM(2006)174 od 26. travnja 2006.

³⁹ Novokmet, A., *op. cit.*, (bilj. 1), str. 119.

⁴⁰ *Ibid.*, str. 120.

⁴¹ *Ibid.*, str. 123.

trenutka kada je osoba osumnjičena ili optužena za počinjenje kaznenog djela ili navodnog kaznenog djela te stoga čak i prije nego što su nadležna tijela države članice obavijestila osobu službenim dopisom ili na neki drugi način da je osumnjičenik ili optuženik.⁴² Unatoč odredbi da se Direktiva 2016/343 ne bi trebala primjenjivati na pravne osobe, neprimjena ne dovodi u pitanje primjenu pretpostavke nedužnosti na pravne osobe na način na koji je utvrđena u članku 6. EKLJP-a. Europski sud za ljudska prava već je ranije zauzeo stajalište da se jamstva iz članka 6 EKLJP-a na jednak način primjenjuju na pravne i na fizičke osobe budući da taj sud pri razmatranju povreda čl. 6. EKLJP-a ne radi razliku između fizičkih i pravnih osoba,⁴³ koje je iskazao u presudi u slučaju *Aannemersbedrijf Gebroeders Van Leeuwen B.V. protiv Nizozemske*.⁴⁴

2.5. Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti u Republici Hrvatskoj

Nakon navedenog globalnog te regionalnog, na red dolazi uređenje pretpostavke okrivljenikove nedužnosti na nacionalnoj razini. Ovdje valja ponajprije istaknuti Ustav Republike Hrvatske⁴⁵ i Zakon o kaznenom postupku.⁴⁶

Već u Ustavu Republike Hrvatske u članku 28. pronalazimo definiciju pretpostavke nedužnosti: svatko je nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja. Propisivanjem pretpostavke okrivljenikove nedužnosti u Ustavu osigurava se njena primjena i zaštita kao temeljnog ljudskog prava na najvišoj razini, dok se, kako je ranije spomenuto, propisivanjem da zakoni moraju biti u suglasnosti s Ustavom a ostali propisi i s Ustavom i sa zakonom osigurava njena ujednačena primjena kroz sve ostale zakonske i podzakonske akte.

⁴² *Ibid.*, str. 123

⁴³ *Ibid.*, str. 123.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 122.

⁴⁵ Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014).

⁴⁶ Zakon o kaznenom postupku, (Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19.).

U članku 3. ZKP-a pretpostavka okrivljenikove nedužnosti definirana je na jednak način kao i u Ustavu. Zakon dalje u st. 2. istoga članka propisuje da teret dokaza u postupku utvrđivanja krivnje osumnjičenika, optuženika ili okrivljenika je na tužitelju, osim ako zakonom nije drugačije propisano. Privilegij protiv samooptuživanja navodi se u članku 64. koji propisuje da okrivljenik ima pravo iznijeti, odnosno ne iznijeti svoju obranu i odbiti odgovoriti na postavljeno pitanje i braniti se šutnjom.

Navedeni članci u najbitnijim točkama odgovaraju dijelovima pretpostavke okrivljenikove nedužnosti kako ju propisuje Direktiva 2016/343. Važno je spomenuti Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku iz 2019.⁴⁷ kojim je u hrvatsko pravo prenesena i implementirana Direktiva 2016/343 koju je donio Europski parlament i Vijeće 9. ožujka 2016. godine.

U Prekršajnom zakonu pretpostavka okrivljenikove nedužnosti propisana je u čl. 84. koji navodi da je svatko nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za prekršaj dok mu se pravomoćnom odlukom o prekršaju ne utvrdi krivnja.⁴⁸ Za razliku od kaznenih postupaka, u prekršajnim postupcima odluke ne donose samo sudovi nego i tijela državne uprave pa se zato u definiciji pretpostavke okrivljenikove nedužnosti ne navode „pravomoćne presude“ nego „pravomoćne odluke“.

2.6. Europski sud za ljudska prava i pretpostavka nedužnosti

Europski sud za ljudska prava, odlučujući o predmetima koji su se odnosili na pretpostavku nedužnosti, razjasnio je tri područja njezine primjene, a to su: teret dokazivanja, izjave visokih dužnosnika u medijima i načelo pretpostavke nedužnosti nakon okončanja postupka oslobađajućom ili odbijajućom presudom.⁴⁹ Sva tri područja primjene prava pretpostavke nedužnosti primijenjena su i u predmetima istražno-zatvorske materije, na čemu će biti naglasak u nastavku rada.

Prvo područje primjene odnosi se na teret dokazivanja u čl. 6 st. 2 EKLJP-a. Iz te odredbe proizlazi da je teret dokazivanja kako krivnje, tako i osnovanosti sumnje, na tužiteljstvu. Jedan

⁴⁷ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine, br. 126/2019).

⁴⁸ Prekršajni zakon, pročišćeni tekst (Narodne novine 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18), čl. 84.

⁴⁹ Mrčela, M; Tripalo, D; Valković, L., *Odabrana poglavlja EKLJP – kaznenopravni aspekt*, Novi informator, Zagreb. 2016., str. 44.

od predmeta u kojem je ESLJP utvrdio povredu pretpostavke nedužnosti koja se odnosi na teret dokazivanja je presuda Telfner v. Austrije.⁵⁰ U njoj se navodi: „Pretpostavka nedužnosti bit će prekršena ako je teret dokaza prebačen s optužbe na obranu.“

U predmetu Salabiaku protiv Francuske ESLJP je presudio da su domaći sudovi protivno zakonu osudili podnositelja zahtjeva jer su takve odluke temeljili na nedostatnim i nevjerodostojnim dokazima o njegovom sudjelovanju u prometnoj nesreći.⁵¹ Takvo pravilo o teretu dokazivanja nije apsolutno i EKLJP dopušta određene iznimke. U navedenoj presudi sud je utvrdio da je prebacivanje tereta dokaza na okrivljenog pojedinca dopušteno ako je u razumnim okvirima i ako time ne uskraćuje prava obrane.⁵²

Jedan od javnosti poznatijih predmeta u RH se odnosi na drugo područje primjene kršenja pretpostavke nedužnosti koje se odnosi na izjave visokih dužnosnika u medijima. Riječ je o predmetu Peša protiv Hrvatske, poznat i kao „slučaj Maestro“.⁵³ U njemu je Sud istaknuo važnost sprječavanja i preveniranja izjava koje imaju prejudicijelni značaj, a koje se odnose na okrivljenika u postupku te potvrdio povredu članka 6. stavka 2., prava na pravično suđenje od strane Republike Hrvatske. ESLJP također naglašava važnost medijskih kampanja i njihov utjecaj na javnost putem kojeg se ostvaruje pravo na slobodu izražavanja iz čl. 10. EKLJP. Pravo na slobodu govora iz čl.10. EKLJP ne može biti osnova za ograničenje prava na pravično suđenje koje obuhvaća i pravo na nedužnost dok se ne dokaže suprotno. Shodno tome, „ne može se spriječiti vlasti da informiraju javnost o kaznenim istragama koje su u tijeku, ali traži da to čine uz svu potrebnu diskreciju i oprez, ako će biti poštivana pretpostavka nedužnosti“.⁵⁴

Na kraju se dolazi do povrede pretpostavke nedužnosti u trećem području primjene nakon okončanja kaznenog postupka. Ako se dokaže krivnja i donese pravomoćna presuda tada je pretpostavka nedužnosti oborena. Ipak, u slučajevima gdje se pojedinca oslobađa, do povrede pretpostavke može doći i nakon presude.⁵⁵ Primjer takve povrede imamo u predmetu Minelli protiv Švicarske. Podnositelj zahtjeva se žalio na odluku nacionalnih sudova koja mu određuje da naknadi troškove postupka u kojem je nastupila zastara. Već je spomenuto gore kako bi

⁵⁰ Telfner protiv Austrije, zahtjev br.: 33501/96, presuda od: 20.6.2001. §128.

⁵¹ Presuda Salabiaku protiv Francuske, br. zahtjeva: 10519/83, presuda od 7. listopada 1988. §112.

⁵² Presuda Salabiaku protiv Francuske. §112.

⁵³ Peša protiv Hrvatske, zahtjev br. 40523/08, presuda od 8.4.2010., § 91.

⁵⁴ Mrčela, M; Tripalo, D; Valković, L., *op. cit.*, (bilj. 45.), str. 45.

⁵⁵ *Ibid.*

sama takva odluka predstavljala povredu od strane suda u vidu izjave suda koja ostavlja dojam da je podnositelj zahtjeva kriv. Država je svoju obranu temeljila na tome da je troškove odredio prema mogućem ishodu do kojeg bi došlo da nije nastupila zastara. Time nije dopustio okrivljeniku da se koristi sredstvima i pravima koja su mu zajamčena iz čl. 6 st. 1. i 3.⁵⁶

Na svaku oslobađajuću ili odbacujuću sudsku odluku se primjenjuje pretpostavka okrivljenikove nedužnosti. To znači da pojedincu koji je bio u istražnom zatvor tijekom postupka koji je ishodio oslobađajuću presudu ili kojem je sud odbacio tužbu, ima pravo na odštetu. ESLJP je utvrdio povredu pretpostavke nedužnosti u predmetu Sekanina protiv Austrije jer je sud odbio podnositeljev zahtjev za odštetu. Argument kojeg je Austrija navela jest to da je unatoč oslobođenju ostala osnovana sumnja.⁵⁷ U nastavku rada (vidi infra, pod poglavljem od 4.2. do 4.7.) navedene će biti odluke pred ESLJP kojima je ustanovljena povreda pretpostavke zbog nezakonite provedbe istražnog zatvora.

3. ISTRAŽNI ZATVOR

3.1. Pojam istražnog zatvora

Istražni zatvor predstavlja mjeru kojom se pod zakonom propisanim uvjetima oduzima osobna sloboda određenoj osobi te se izvršava u zatvoru radi određene svrhe predviđene kaznenim procesnim pravom.⁵⁸ Radi se o najotegotnijoj mjeri osiguranja tijekom kaznenog postupka upravo zbog njezine prirode, zatvaranja okrivljenika tj. oduzimanje slobode pojedincu prije pravomoćne presude. Pri donošenju takve mjere zadire se u temeljno ljudsko pravo, pravo na slobodu, stoga se ona donosi samo kada ne postoji druga, blaža mjera koja bi bila prikladnija u postizanju određenih ciljeva. Ciljevi mogu biti procesno pravne prirode kao što su sprječavanje utjecaja na svjedoke, ali i izvanprocesni, kao što su sprječavanje ponavljanja djela.⁵⁹

⁵⁶ Minelli protiv Švicarske, zahtjev br. 8660/79, presuda od 25.3.1983. §118.

⁵⁷ Sekanina protiv Austrije, zahtjev br. 13126/87, presuda od 25.8.1993., §103.

⁵⁸ Ljubanović V., Novokmet A; Tomičić Z., *Kazneno procesno pravo*, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2020., str 149.

⁵⁹ *Ibid.*

Važan pravni izvor kod uređenja pravnog mehanizma pritvaranja pojedinca u državama članicama Vijeća Europe je EKLJP. Ona propisuje kako svatko ima pravo na slobodu i na osobnu sigurnost.⁶⁰ S obzirom na to da pravo nije apsolutno, ono može biti ograničeno pod određenim uvjetima.⁶¹ Takve uvjete konvencija u čl. 5. potanje uređuje kao i osnovna prava pritvorenika te način postupanja prema njima. Osoba može biti lišena slobode zbog: izvršavanja presude, nepoštovanja zakonitih sudskih naloga, postojanja osnovane sumnje da je počinio kazneno djelo, izricanja odgojne mjere ili kazne maloljetniku, širenja zaraznih bolesti, o pritvaranju umobolnika, alkoholičara, ovisnika o drogi ili skitnica i neovlaštenog ulaska u zemlju ili zbog postupka protjerivanja ili izručenja. U iznesenim slučajevima, oduzimanje slobode mora biti zakonito i u skladu s propisanim postupkom oduzimanje slobode.

S obzirom na to da je riječ o najtežoj mjeri osiguranja nazočnosti okrivljenika u kaznenom postupku jer se temeljno ljudsko pravo na slobodu oduzima osobi za koju vrijedi pretpostavka nedužnosti, na nacionalnoj razini istražni zatvor je uređen ne samo ZKP-om, već i Ustavom RH. Valja napomenuti kako je termin „pritvor“ 2008. godine je zamijenjen „istražnim zatvorom“ „Vrlo je teško odgonetnuti što je navelo zakonopisce da pojam zadržavanja zamjene pritvorom, a pritvor istražnim zatvorom“.⁶²

Ustav Republike Hrvatske dugo nije poznao termin „istražni zatvor“ jer je nastao u vremenu kada se koristio termin „pritvor“ Stoga su u nastavku kod navođenja sudskih odluka korištena oba termina. S obzirom na to da se tu radi o oduzimanju osobne slobode osobi koja se još uvijek smatra nedužnom, ustavni i međunarodni propisi vrlo detaljno uređuje nadležnost i uvjete određivanja i provođenja institut istražnog zatvora.

Nalog bez kojeg nitko ne može biti uhićen ni pritvoren, mora biti pisan, sudbeni, na zakonu utemeljen te prilikom oduzimanja slobode pročitana i uručena okrivljeniku (čl. 24., st. 1. Ustava). Uhićeni okrivljenik ima se pravo žaliti sudu koji mora bez odgode odlučiti o zakonitosti lišenja slobode (čl. 24., st. 3. Ustava). Okrivljenik ima pravo u najkraćem roku, određenom zakonom, biti izveden pred sud i u zakonskom roku osuđen ili oslobođen uz ili bez zakonskog jamstva (čl. 25., st. 2. i 3. Ustava). Sudac ne može u postupku pokrenutom zbog kaznenog djela

⁶⁰ Međunarodni ugovori (Narodne novine, br. 12/09, 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10).

⁶¹ Đurđević Z., Tripalo, D., Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnog standarda te domaćeg sudskog prava i prakse, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 13, br. 2, 2006., str. 554.

⁶² Josipović, I., Istražni zatvor vs. pritvor: reforma ili restauracija, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 2, br. 15, 2008., str. 923.

učinjenog u obavljanju sudačke dužnosti biti pritvoren niti mu može biti određen istražni zatvor bez odobrenja državnog sudbenog vijeća (čl. 119., st. 3., Ustava).

Nacionalno zakonodavstvo najvećim dijelom pravno regulira institut istražnog zatvoru u glavi XI. Zakona o kaznenom postupku.

3.2. Osnove za određivanje istražnog zatvora

U teoriji kaznenog procesnog prava uvjeti za određivanje istražnog zatvora podijeljeni su na opće i posebne. Opći je uvjet ponajprije postojanje osnovane sumnje da je određena osoba počinila kazneno djelo.⁶³ Izrazi „osnove sumnje“ i „osnovana sumnja“, koje zakon rabi kao podvrste sumnje, znače različite stupnjeve sumnje, odnosno pretpostavku da je određena osoba počinila kazneno djelo. Osnovana sumnja smatra se većim stupnjem vjerojatnosti u odnosu na „osnove sumnje“. Važno je naglasiti da opći uvjet mora obavezno biti ispunjen u određivanju mjere istražnog zatvora i radi se o tzv. materijalnoj pretpostavci.⁶⁴

Za razliku od općeg uvjeta kako smo naveli, kod posebnih uvjeta propisanih ZKP-om mora biti ispunjen barem jedan od taksativno navedenih uvjeta u nastavku.⁶⁵ Također, prilikom određivanja istražnog zatvora trebaju se poštovati međunarodni standardi načela zakonitosti i razmjernosti. Shodno navedenom, „primjena istražnog zatvora mora biti ne samo zakonito određena već i iznimna i nužna, krajnja i uvijek supsidijarna te razmjerna mjera. Stoga određivanju istražnog zatvora sud mora pristupiti s krajnjim oprezom uz detaljno analiziranje svih okolnosti kako bi ta mjera bila ograničena samo na slučajeve u kojima će biti ne samo legalna već i legitimna prema načelu razmjernosti“.⁶⁶ U nastavku su ukratko objašnjeni posebni uvjeti koje zakonodavac zahtjeva.

Ustavni sud je iznio mišljenje da istražni zatvor (tada još pritvor) predstavlja „posebno osjetljivu mjeru oduzimanja osobne slobode“ jer se lišava slobode osoba kojoj nije presuđeno

⁶³ Ljubanović V., Novokmet A., Tomičić Z., *op. cit.* (bilj. 58), str. 150.

⁶⁴ Bitanga, M; Bilušić, I., *op. cit.*, (bilj. 35), str. 252.

⁶⁵ Ljubanović V., Novokmet A., Tomičić Z., *op. cit.* (bilj. 58), str. 150.

⁶⁶ Horvat L; Drenški Lasan V., *op.cit.* (bilj. 5.), str. 587.

da je kriva, pa se sukladno s pretpostavkom nedužnosti mora paziti da se takvo pritvaranje ne pretvori u kaznu već da postoji isključivo kao mjera u svrhu vođenja postupka.⁶⁷

3.2.1. Težina kaznenog djela

Postoji slučaj kada se istražni zatvor mora odrediti, tzv. obligatorni istražni zatvor. On je propisan u članku 123. stavak 2. ZKP koji govori da će se uvijek pri izricanju presude odrediti istražni zatvor protiv okrivljenika kojem je izrečena kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, neovisno o najduljem trajanju istražnog zatvora propisanog u članku 133. ZKP. U slučaju fakultativnog određivanja istražnog zatvora zbog težine kaznenog djela on se određuje samo ako je nužan radi neometanog odvijanja postupka za kazneno djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora i kod kojeg su okolnosti počinjenja kaznenog djela posebno teške (čl. 123. st. 1. ZKP).

Kod obligatornog istražnog zatvora zakonodavac je sam riješio pitanje kada je istražni zatvor nužan te je za sebe rezervirao ocjenu o potrebi određivanja istražnog zatvora. Za razliku od obligatornog, kod fakultativnog istražnog zatvora zakonodavac je ocjenu o potrebi njegova određivanja prepustio sudu.⁶⁸

3.2.2. Osiguranje nazočnosti okrivljenika u kaznenom postupku

Prvi razlog uz postojanje osnovane sumnje okrivljenika za određivanje istražnog zatvora se odnosi na osiguranje njegove nazočnosti. ⁶⁹Ukoliko je pojedinac u bijegu ili ako osobite okolnosti upućuju na opasnost da će on pobjeći, može se odrediti istražni zatvor (čl. 123., st. 1., t. 1. ZKP-a). Takva mjera se također može odrediti i u slučaju kad okrivljenik koji je uredno pozvan na raspravu, izbjegava doći (čl. 123., st. 1., t. 5. ZKP-a).

⁶⁷ Odluka USRH: U-III-3698/2003 od 28.rujna 2004.

⁶⁸ Ljubanović V., Novokmet A; Tomičić Z., *op.cit.*, (bilj. 58), str. 151.

⁶⁹ Bitanga, M; Bilušić, I., *op. cit.*, (bilj. 35), str. 252.

U prvom slučaju, cilj je osigurati nazočnost okrivljenika tijekom cijelog kaznenog postupka dok druga ukazuje na činjenicu da se istražni zatvor može odrediti i protiv okrivljenika koji iako uredno dobiva poziv za raspravu odbija prisustvovati istoj.⁷⁰

3.2.3. Koluzijska i iteracijska opasnost kao osnova

Koluzijska opasnost potiče od latinske riječi *colludere* (potajno dogovaranje) te predstavlja opasnost od ometanja kaznenog postupka sprečavanjem dokazivanja.⁷¹ Do određivanja istražnog zatvora će doći ako osobite okolnosti upućuju na opasnost da će okrivljenik uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za kazneni postupak ili da će ometati kazneni postupak utjecajem na svjedoke, vještake, sudionike ili prikrivače (čl. 123., st.2. ZKP). Širi oblik pojma koluzijske opasnosti označava opasnost od negativnog utjecaja okrivljenika na kvalitetu dokaznog postupka te postojanje rizika od međusobnog dogovaranja svjedoka koji su u prijateljskim odnosima ili pak bojazan od uništenja važnih dokumenata (čl.123., st.1., ZKP-a).

Naziv „iteracijska opasnost“ dolazi od latinske riječi *iterare*, što znači ponavljati. Iteracijska opasnost je prema tome opasnost od nove kriminalne aktivnosti okrivljenika.⁷²

Ukoliko postoji opasnost da će okrivljenik počiniti kazneno djelo ili pokušati dovršiti pokušano te počiniti kazneno djelo kojim prijeti, može se odrediti istražni zatvor (čl. 123., st. 1., t. 3., ZKP-a). No u sudskoj se praksi iznose i druge okolnosti, kao npr. da je okrivljenik počinio kazneno djelo u sastavu grupe, da je okrivljenik počinio u kraćem vremenskom razdoblju veći broj kaznenih djela, da je okrivljenik bez zaposlenja i sredstava za život, a vratio se s izdržavanja kazne.⁷³ Također, istražni zatvor može se odrediti samo ukoliko postoji opasnost od počinjenja kaznenog djela za koje je određena kazna zatvora u trajanju pet godina ili teža mjera (čl.123., st. 1., t. 5., ZKP-a). Ukoliko sud odredi kaznu dužu od pet godina radi se o teškom kaznenom djelu, a negativna strana iteracijske opasnosti jest da se okrivljenika lišava slobode za kazneno djelo koje još nije počinio niti započeo, no kao najveće opravdanje najčešće

⁷⁰ Ljubanović V., Novokmet A; Tomičić Z., *op.cit.*, (bilj. 58), str. 151.

⁷¹ Đurđević Z; Tripalo, D., *op. cit.*, (bilj. 61), str. 571.

⁷² Ljubanović V., Novokmet A.; Tomičić Z., *op.cit.*, (bilj. 58.), str. 155.

⁷³ Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, br.II Kž 488/1997-3, od 24.studenog 1997.

se navodi ranija osuđivanost okrivljenika koja upućuje na mogućnost da bi mogao ponoviti kazneno djelo.⁷⁴ Ukoliko je okrivljenik počinio teško kazneno djelo, a pri samom počinjenju je bio neubrojiv, može se odrediti fakultativni zatvor kako bi se prikupile i saznale sve sporne činjenice, uz prethodno mišljenje vještaka i psihijatra (čl. 551., st. 1. ZKP.).

3.3. Određivanje, trajanje i prekid istražnog zatvora

Istražni zatvor određuje nadležni sud rješenjem koje mora biti pisano i obrazloženo. Ono se odmah po zatvaranju uručuje zatvoreniku (čl. 124., st. 1. i 4. ZKP). U članku 124. st. 3 ZKP-a se navodi kako se u obrazloženju rješenja o istražnom zatvoru moraju određeno i potpuno izložiti činjenice i dokazi iz kojih proizlazi postojanje osnovane sumnje da je okrivljenik počinio kazneno djelo i razlozi zbog kojih sud smatra da se ne može svrha istražnog zatvora ostvariti blažom mjerom (čl. 125., st. 3. ZKP). Na prijedlog državnog odvjetnika istražni zatvor do podnošenja optužnice određuje sudac istrage, a ukida ga na temelju prijedloga okrivljenika, državnog odvjetnika ili po službenoj dužnosti te o navedenom prijedlogu mora sudac istrage mora odlučiti odmah, a najkasnije u roku od dvanaest sati od podnošenja prijedloga (čl. 112., st. 5. ZKP).

Nakon određivanja istražnog zatvora dolaze odredbe o njegovom trajanju. Teorija kaznenog procesnog prava poznaje dvije vrste granica trajanja istražnog zatvora; funkcionalne i vremenske.⁷⁵ Funkcionalne granice su određene općenitim kriminalno političkim stavom zakonodavca prema određenoj istražno-zatvorskoj osnovi ili istražnom zatvoru uopće. One ukazuju na činjenicu da se istražni zatvor mora ukinuti odmah po prestanku razloga zbog kojih je određen no u određenim okolnostima može se produžiti.⁷⁶

Vremenske granice trajanja istražnog zatvora navedene su u zakonu. Istražni zatvor određen rješenjem istražnog suca ili vijeća može trajati najduže mjesec dana od dana lišenja slobode, nakon čega se optuženik pušta na slobodu. Na taj način treba ubrzati rad državnih tijela i zaštitu prava optuženih jer kao što se navodi u članku 122., stavku 2. ZKP, u predmetu u kojem je određen istražni zatvor mora se postupati osobito žurno. Do donošenja presude suda prvog

⁷⁴ Ljubanović V., Novokmet A; Tomičić Z., *op.cit.*., (bilj. 58.), str. 155.

⁷⁵ *Ibid.*, str. 159.

⁷⁶ *Ibid.*, str. 160.

stupnja istražni zatvor može trajati dva, tri, šest, dvanaest mjeseci, dvije ili tri godine, ovisno o duljini kazne zatvora za djelo koje se okrivljeniku stavlja na teret (čl. 133., st. 1. ZKP). Nakon nepravomoćne presude, istražni zatvor se može produžiti za jednu šestinu vremena navedenog gore, ili jednu četvrtinu ako se radi o kaznenim djelima za koje je propisana kazna zatvora duljeg od osam godina ili kazna dugotrajnog zatvora (čl. 133., st. 3. ZKP). Ako je protiv drugostupanjske presude dopuštena žalba, istražni zatvor se može još produžiti za šest mjeseci (čl. 133., st. 5. ZKP).

Ukoliko postoje činjenice na kojima se temelji pritvaranje, one moraju trajati za cijelo vrijeme trajanja mjere. Odnosno, pojedinac može biti lišen slobode ako za to postoje razlozi koji nadjačavaju pretpostavku nedužnosti, i takva mjera može trajati samo za vrijeme trajanja takvog razloga.⁷⁷ Prestankom takvog razloga dolazi do prekida opravdanosti najstrože mjere i njezino produljenje bi predstavljalo povredu pretpostavke nedužnosti.⁷⁸ U nastavku rada više o navedenom.

Uza sve navedeno, ZKP poznaje opoziv istražnog zatvora. Opoziv je prisutan u situacijama koje obuhvaćaju slučajeve u kojima je sud rješenjem odredio ili produžio istražni zatvor, ali je nakon donošenja odluke, a prije zatvaranja okrivljenika, utvrdio da ne postoje zakonski uvjeti ili razlozi radi kojih je odredio istražni zatvor (čl., 126., ZKP).

3.3.1. Načelo razmjernosti

Načelo razmjernosti je prema Ustavu i zakonu temeljno načelo koje se mora primjenjivati kod određivanja prisilnih mjera. Ono je propisano u Ustavu Republike Hrvatske i odnosi se na uravnoteženost težine zahvata u ljudsko dobro koje mora biti razmjerno legitimnom cilju (vidi čl. 16. Ustava). Posebnu pažnju u svjetlu načela razmjernosti zakonodavac je posvetio kod istražnog zatvora s obzirom na to da se radi o najstrožoj mjeri koja zahvaća u temeljno ljudsko pravo – pravo na slobodu.⁷⁹

⁷⁷ Oreb protiv Hrvatske, zahtjev br. 20824/09, presuda od 31.3.2010., § 112.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Horvat, L; Drenški Lasan, V., *op.cit.*, (bilj. 5.), str. 584.

Kriterij za procjenu poštovanja načela razmjernosti su prikladnost, nužnost i uravnoteženost.⁸⁰ Kriterijem prikladnosti se želi naglasiti važnost procjene suda može li se oduzimanjem slobode ostvariti svrha istražnog zatvora odnosno, da smije odrediti samo onu mjeru prisile koja je nužna. Nužnost ukazuje da se navedeni kriterij odnosi na mogućnost primjene blažih mjera kao i na trajanje istražnog zatvora (čl. 95, st. 1 ZKP-a). Procesna prisila koja je nužna mora biti najmanje moguće intenzivna.⁸¹ Istražnim zatvorom se zadire u temeljno ljudsko, pravo na slobodu pa za njegovu primjenu nije dovoljno ostvarenje legitimnog cilja, već i uravnoteženost između težine kaznenog djela i potrebi za ograničenjem svakog pojedinog slučaja (čl. 16. Ustava).⁸²

Prema ZKP-u iz 2008. godine, načelo razmjernosti predstavlja opće načelo primjene istražnog zatvora te se pri odlučivanju o trajanju zatvora posebno vodi računa o težini počinjenog kaznenog djela, razmjeru između težine počinjenog kaznenog djela i kazne prema podacima kojima raspolaže sud.⁸³

U pogledu konvencijskih prava Europski sud je posebnu pažnju posvetio pravima koja se mogu ograničiti od strane vlasti. Sud je primjenu načela razmjernosti na određivanje i trajanje istražnog zatvora izveo iz odredbe čl. 5. st. 1. Konvencije prema kojoj istražni zatvor mora biti nužan za ostvarivanje njegovih legitimnih ciljeva. To znači da istražni zatvor može biti primijenjen u kaznenom postupku samo kad je to apsolutno nužno odnosno kao krajnja mjera i samo toliko koliko je to nužno.⁸⁴

3.4. Kontrola i nadzor nad odlukom o istražnom zatvoru i njegovom trajanju

ZKP propisuje načine kontrole odluke i trajanja istražnog zatvora, a to su postupanje povodom žalbe protiv rješenja o istražnom zatvoru, postupanje suda po službenoj dužnosti te na inicijativu stranke, bez obzira na žalbu.⁸⁵

⁸⁰ Krapac D., *op.cit.*, (bilj. 10.), str. 287.

⁸¹ *Ibid.*, str. 288.

⁸² *Ibid.*, str. 288.

⁸³ Ljubanović, V; Novokmet, A; Tomičić, Z., *op.cit.* (bilj. 58), str.150.

⁸⁴ Horvat, L; Drenški Lasan, V., *op.cit.*, (bilj. 5.), str., str. 557.

⁸⁵ Ljubanović, V; Novokmet, A; Tomičić, Z., *op.cit.* (bilj. 58), str.163.

Ranije je navedeno da je, s obzirom na osjetljivost instituta istražnog zatvora koji zadire u temeljno ljudsko pravo, potrebna osobita kontrola i nadzor nad njime. Kontrola se odvija na dva načina. Prvi način je interna kontrola suda koju zahtjeva zakonska odredba da se istražni zatvor mora ukinuti i zatvorenika pustiti na slobodu čim prestanu razlozi zbog kojih je istražni zatvor određen te formalna kontrola koja je prisutna kada je određen istražni zatvor koji može trajati najdulje mjesec dana i nakon isteka tog roka sudac istrage može samo na prijedlog državnog odvjetnika iz opravdanih razloga produjiti istražni zatvor.⁸⁶ Sud provodi kontrolu na oba načina po služenoj dužnosti. Također, bitnu ulogu u kontroli i nadzoru ima mogućnost prijedloga za ukidanje istražnog zatvora od strane okrivljenika i njegovog branitelja. Takav prijedlog okrivljenik i njegov branitelj mogu podnijeti tek nakon predaje optužnice pa sve do pravomoćnosti presude (čl. 128. st. 1., ZKP-a). Povreda pretpostavke okrivljenikove nedužnosti mogla bi nastati kada bi državni odvjetnik bez opravdanih razloga produjio istražni zatvor na duže vrijeme od najduljeg mogućeg roka. Također treba naglasiti još jednom važnost poštovanja načela razmjernosti kako kod donošenja odluke o istražnom zatvoru, tako i kod odluke o njegovom produjivanju. Svaka donesena odluka u kojoj istražni zatvor nije prikladan, uravnotežen i nužan mogla bi na neki način predstavljati kaznu za okrivljenika. Time bi predstavljala povredu pretpostavke okrivljenikove nedužnosti iz čega se jasno može uvidjeti važnost odnosa načela razmjernosti i pretpostavke nedužnosti i njihovu povezanost.

4. ODNOS ISTRAŽNOG ZATVORA I PRETPOSTAVKE NEDUŽNOSTI

4.1. Istražni zatvor kao protuteza pretpostavci nedužnosti

Na prvi bi se pogled, laički, moglo zaključiti kako su pretpostavka nedužnosti i mjera istražnog zatvora dva suprotstavljena instituta ili instituti koji se međusobno isključuju. Istražni zatvor predstavlja oduzimanje slobode pojedincu, težnju države za efikasnim kaznenim progonom dok pretpostavka nedužnosti predstavlja temeljno ljudsko pravo okrivljenika u kaznenom postupku. Na osjetljivost ovog odnosa iz aspekta ljudskih prava ukazuju i mnogi pravni stručnjaci jer je okrivljenik lišen slobode prije dokazivanja njegove krivnje. Iz toga, nameće se

⁸⁶ *Ibid.*, str. 169.

zaključak da se okrivljeniku koji je pritvoren, zapravo 'suspendira' pretpostavka njegove nedužnosti na određeno vrijeme.⁸⁷

Usprkos takvu gledanju da se radi o dvije suprotstavljene kategorije, ta dva pojma su u procesnoj kohabitaciji i njihov pojam je višeznačan i kompleksan. Jedan pojam ne isključuje drugi, a procesna habitacija upućuje na njihovo paralelno egzistiranje u postupku.⁸⁸ Prema zakonskim normama, nužno je poštovati pretpostavku nedužnosti tokom trajanja istražnog zatvora jer bi svako njezino kršenje dovelo do nezakonitog istražnog zatvora.⁸⁹ Ona „snažno prožima položaj okrivljenika u ukupnosti kaznenog postupka, pa i u aspektu ograničavanja okrivljenikova prava na slobodu, kao jednog od temeljnih ljudskih prava, kroz mjeru istražnog zatvora“.⁹⁰ Shodno tome, istražni zatvor i pretpostavka okrivljenikove nedužnosti 'formalno' nisu u suprotnosti. Unatoč takvu normativnom uređenju, s obzirom na to da država kao glavno oruđe u efikasnosti kaznenog progona i težnji za kažnjavanjem počinitelja kaznenih djela koristi istražni zatvor, ono se ponekad može ostvariti na uštrb pretpostavke okrivljenikove nedužnosti.⁹¹ Ipak, prilikom izvršavanja istražnog zatvora, pod određenim pretpostavkama može doći do povrede pretpostavke nedužnosti : „U takvoj situaciji od presudne je važnosti način na koji se sudovi u obavljanju svoje funkcije odnose prema pretpostavci nedužnosti, odnosno način na koji balansiraju položaj okrivljenika u istražnom zatvoru s pretpostavkom njegove nedužnosti“.⁹² Kako bi proces mogao egzistirati mora postojati vjerojatnost da je okrivljenik kriv. Takva teza ne predstavlja suprotnost, odnosno proturječje pretpostavci nedužnosti zato što sama riječ pretpostavka ukazuje na pretpostavljenu istinu koja će ostati kao takva ako se do kraja postupka ne dokaže suprotno. Posebno je bitan rad zakonodavca kod regulacije propisa koji obuhvaćaju odredbe o istražnom zatvoru. On ima dužnost izbalansirati težnju vlasti za efikasnim mjerama kaznenog postupka s krajnjim ciljem otkrivanja i kažnjavanja počinitelja kaznenih djela i poštovanja pretpostavke nedužnosti koja predstavlja fundamentalno okrivljenikovo pravo i što manji zahvat u istu.⁹³

⁸⁷ Bitanga, M., *op. cit.*, (bilj. 4.), str. 480 i 481.

⁸⁸ *Ibid.*, 480.

⁸⁹ Bitanga, M; Bilušić, I., *op. cit.*, (bilj. 35), str. 263.

⁹⁰ Bitanga, M., *op. cit.*, (bilj. 4.), str. 480.

⁹¹ *Ibid.*, str. 508.

⁹² *Ibid.*, str. 481.

⁹³ Bitanga, M; Bilušić, I., *op. cit.*, (bilj. 35), str. 263.

Ipak, nekad može doći do faktičnog kršenja pretpostavke nedužnosti zbog predugog trajanja istražnog zatvora i sl., kao što je izneseno u nastavku rada. Također, dalje u radu su izloženi neki od pravnih izvora putem kojih se preventivno i represivno želi utjecati na kršenje i povredu pretpostavke nedužnosti.

4.2. Pretpostavka nedužnosti i izjave dane u kaznenom postupku

Izjave dane u kaznenom postupku koje presumiraju okrivljenikovu krivnju mogu dovesti do teških povreda osobnog ugleda pojedinca. U svom djelu Treschel iznosi da se povreda pretpostavke nedužnosti može odnositi na ishod postupka (*outcome-related*) i na osobni ugled (*reputation-related*).⁹⁴ Takve povrede vezane za osobni ugled se ponajprije odnose na izjave državnih dužnosnika koje su takve da upućuju na krivnju okrivljenika prije presude. Iz tog aspekta proizlazi zabrana sudu i javnim dužnosnicima da iznose tvrdnje o okrivljenikovoj krivnji za kazneno djelo prije pravomoćnosti osuđujuće presude i tako utječu na određivanje ili produljenje istražnog zatvora.⁹⁵ Direktiva iz 2016. godine je dala smjernice državama članicama koje moraju osigurati kako bi postigle propisane ciljeve.

Primjer takve povrede ESLJP je utvrdio u presudi Barbera, Messegue i Jabardo protiv Španjolske.⁹⁶ Tumačenjem čl. 6. st. 2. EKLJP, Sud je ustanovio povredu konvencijskog prava. ESLJP ističe kao važno svojstvo suđenja da sudi sudac koji je nezavisan i nepristran, što se odnosi i na to da sudac ne smije suditi pod uvjerenjem da je okrivljenik kriv prije nego što mu se krivnja dokaže. Teret dokaza leži na tužitelju, a u slučaju svake sumnje ide u korist okrivljeniku. Svaka odluka koju sud donese bez prethodnog utvrđenja okrivljenikove krivnje predstavlja povredu prava iz odredbe čl. 6. st. 2. EKLJP.⁹⁷

Ista povreda utvrđena je i u postupku Matijašević protiv Srbije.⁹⁸ Protiv okrivljenika je donesena odluka o produljenju istražnog zatvora u kojoj je navedeno da je “okrivljenik počinio

⁹⁴ Treschel, S., *Human rights in criminal proceedings*, Oxford university press, New York, 2005, prema: Novokmet, A., Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti i prijedlog direktive Europskog parlamenta i Vijeća o jačanju određenih vidova te pretpostavke u kaznenom postupku, str. 178.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ Barbera, Messegue i Jabardo protiv Španjolske, zahtjev br. 10590/83, presuda od 6.12.1988., §77

⁹⁷ *Ibid.*, §91

⁹⁸ Matijašević protiv Srbije, br. 23037/04, presuda od 19. rujna 2006. §47

kaznena djela za koja se kazneno progoni”. Takva je odluka donesena na temelju činjenica iz drugog kaznenog postupka prije nego su pravomoćnom presudom utvrđene, stoga ona predstavlja povredu pretpostavke nedužnosti u kaznenom postupku. Srpska Vlada se pred sudom branila na način da je došlo do nepravilne formulacije i da je trebalo biti navedeno da je „osnovana sumnja“ kako je počinio kazneno djelo. ESLJP je donio presudu u korist okrivljenika čime je jasno pokazao razliku između „osnovane sumnje“ i počinjenja djela.⁹⁹

4.3. Određivanje i provođenje mjere istražnog zatvora

4.3.1. Nedostatno obrazloženi razlozi za određivanje istražnog zatvora

Relevantni razlozi i osnove za određivanje istražnog zatvora su navedeni u III. djelu (istražni zatvor). U nastavku će se razmotriti predmeti ESLJP protiv Hrvatske u kojima su razvijena načela vezana za osnove i razloge za određivanje istražnog zatvora, a koja su u uskoj vezi sa pretpostavkom nedužnosti.¹⁰⁰

U predmetu Peša protiv Hrvatske naglašeno je pravilo da osoba uvijek ima pravo braniti se sa slobode osim u slučaju kada postoje relevantni i dostatni razlozi koji opravdavaju njezino pritvaranje.¹⁰¹

Razlozi za pritvaranje ne smiju biti apstraktni ni općeniti te moraju biti pojašnjeni u obrazloženju na temelju kojih sud utvrđuje da li je došlo do povrede.¹⁰² ESLJP je utvrdio povredu članka 5. stavka 3. EKLJP u mnogim predmetima u kojima su sudovi na nacionalnoj razini koristili „stereotipne formulacije“ prilikom odlučivanja o istražnom zatvoru. U predmetu Orban protiv Hrvatske Sud je istaknuo je da razlozi moraju biti jasni, precizni i doneseni na temelju konkretnih činjenica u predmetu.¹⁰³ U tom predmetu utvrđena je povreda prava na slobodu i sigurnost, preciznije pravo da osoba bude puštena na slobodu do suđenja. U svom obrazloženju Sud ističe da pretpostavka nedužnosti ide u prilog puštanja na slobodu. Svrha

⁹⁹ *Ibid.*, §51

¹⁰⁰ Načela preuzeta iz dokumenta Ureda zastupnika RH pred ESLJP: Načela ESLJP u pritvorskim predmetima protiv RH, Zagreb (2016.) str. 3.

¹⁰¹ Peša protiv Hrvatske, zahtjev br. 40523/08, presuda od 8. 4. 2010., § 91

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Orban protiv Hrvatske, zahtjev br. 56111/12, presuda od: 19. prosinca 2013 § 51.

odredbe koja se razmatra u navedenom predmetu jest tražiti da bude uvjetno pušten na slobodu nakon što duljina izvršavanja mjere istražnog zatvora prestane biti razumna. Svako prekoračenje nekog optimalnog i očekivanog roka za izvršenje istražnog zatvora dovodi u pitanje njegovu procesnu svrhu i može se smatrati nekom vrstom kazne prije presude što može dovesti do povrede prava na pravično suđenje u dijelu poštovanja pretpostavke okrivljenikove nedužnosti.¹⁰⁴ Osnovana sumnja je nužna da bi osoba bila pritvorena. Ona jest *conditio sine qua non*.¹⁰⁵ Ona sama po sebi nije dovoljna, protekom vremena sud će trebati utvrditi daljnje razloge i detaljno ih obrazložiti prema članku 124. stavak 3. ZKP-a. Razlozi se ne mogu temeljiti na „stereotipnim formulacijama“, u suprotnom mogu prekršiti pretpostavku nedužnosti.

4.4. Iteracijska opasnost zbog drugih postupaka te učinak rehabilitacije

Odluka o pritvaranju na osnovi iteracijske opasnosti se često opravdava u obrazloženjima temeljem postojanja prethodnih osuđujućih presuda ili zbog drugih kaznenih postupaka u tijeku. ESLJP je u predmetu Sulaoja protiv Estonije odlučio da sud nije postupao u skladu s propisima u donošenju odluke o pritvaranju. Upozorava da se za opravdanost potrebe određivanja takve mjere može uzeti samo pravomoćna presuda. Između ostaloga, nije dovoljno ni navođenje samo takve činjenice odnosno isticanje da je pojedinac već ranije osuđivan.¹⁰⁶

Prilikom obrazloženja sud mora navesti uz činjenicu ranije kažnjavanosti i daljnje razloge ili okolnosti koji zahtijevaju pritvaranje.¹⁰⁷ Istu povredu ESLJP je utvrdio Republici Hrvatskoj u već spomenutom predmetu Perica Oreb. ESLJP određuje da je sud donio nezakonitu odluku jer je u obrazloženju izneseno da se istražni zatvor određuje na temelju drugih kaznenih postupaka. Okrivljeniku nije ni jednom pravomoćnom presudom dokazana krivnja stoga ESLJP utvrđuje povredu i ističe da kod iteracijske opasnosti nije dovoljno navesti razloge koji upućuju na „osnovanu sumnju“ za druga kaznena djela, već je potreban pravomoćno okončan osuđujući postupak.¹⁰⁸ Na takvo stajalište ESLJP-a u predmetu Perica Oreb protiv Hrvatske se

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ Lat.: uvjet bez kojega se ne može.

¹⁰⁶ Sulaoja protiv Estonije, zahtjev br. 55939/00, presuda od 15. 2. 2005., § 64.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Oreb protiv Hrvatske, zahtjev br. 20824/09, presuda od 31.3.2010.

pozvao domaći sud; „razmatrati samu činjenicu da postoje drugi, zasebni i još nezavršeni kazneni postupci protiv osobe u pitanju kao osudu neizbježno bi upućivalo na to da je ta osoba kriva za kazneno djelo koje je predmetom tih postupaka“.¹⁰⁹

Još jedan primjer kršenja pretpostavke nedužnosti prilikom obrazlaganja produljivanja istražnog zatvora utvrđena je u premetu U predmetu Oreb protiv Republike Hrvatske.¹¹⁰ U njemu je Sud je utvrdio da odluke domaćih tijela o produljenju istražnog zatvora nisu bile utemeljene na konkretnim i mjerodavnim činjenicama. Tvrdnje koje su išle u prilog puštanja okrivljenika iz istražnog zatvora nisu bile uzete u obzir. Domaći sudovi su opasnost od ponavljanja kaznenog djela temeljili na činjenici da se protiv okrivljenog vodilo još nekoliko paralelnih postupaka. U obrazloženju su navodili da je to važan čimbenik u procjeni rizika od ponavljanja kaznenog djela te su smatrali da ta činjenica pokazuje nedostatak usklađenosti njegova životnog stila sa zakonima. Takvom stereotipnom formulacijom je implicirano da je okrivljenik odgovoran za kaznena djela koja su bila predmetom tih postupaka čime je prekršena pretpostavka nedužnosti kao što je Sud utvrdio.¹¹¹

Ustavni sud je u odluci iz 2014., usvojio ustavnu tužbu i ukinuo rješenje kojim se optuženiku N.G.-u produljio istražni zatvor na temelju iteracijske opasnosti.¹¹² Takva je opasnost obrazložena drugim kaznenim postupkom u tijeku. Sud je usvojio ustavnu tužbu i ukinuo takvo rješenje „s obzirom na Ustavom zajamčenu pretpostavku nedužnosti (čl. 28. Ustava) – pozivanje na kaznene postupke u tijeku u kojima podnositelju nije pravomoćno presuđeno nije dopušteno, a kamoli pozivanje na postupke u kojima mu nije presuđeno ni nepravomoćno“.¹¹³

Ustavni sud je isti ishod imao i u odluci U-III-3282/18 od 2. listopada 2018. godine. Utvrdio je povredu temeljem obrazloženja da je u tijeku drugi kazneni postupak u kojem je okrivljenik nepravomoćno osuđen. U obrazloženju je samo navedeno iznio kao relevantnu činjenicu za određivanje mjere bez ikakvih dodatnih okolnosti ili činjenica koje bi mogle dovesti do logičkog zaključka o postojanju potrebe za donošenjem najstrože mjere. Time je potvrdio pravilo da pretpostavka nedužnosti vrijedi tijekom cijelog kaznenog postupka.¹¹⁴

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ Oreb protiv Hrvatske, zahtjev br. 20824/09, presuda od 31.3.2010., §108.

¹¹¹ *Ibid.*, § 148.

¹¹² Odluka USRH, U-III-3585/2014 od 18. srpnja 2014.

¹¹³ Bitanga, M., *op.cit.*, (bilj. 4.), str. 505.

¹¹⁴ *Ibid.*

Već je navedeno kako se pretpostavka nedužnosti nesporno odnosi na postupak od početnih radnji sve do pravomoćnosti. Pravomoćno okončan postupak može biti osnova za druge zahtjeve koje okrivljenik može imati: zahtjev za naknadu troškova iz postupka, zahtjev za obeštećenjem za vrijeme provedeno u pritvoru, stegovni postupak, obeštećenje žrtve kaznenog djela itd. U takvim naknadnim postupcima vrijedit će pretpostavka nedužnosti ako podnositelj zahtjeva dokaže povezanost odnosno kauzalni *nexus* između tih postupaka.¹¹⁵

ESLJP u predmetu Allen protiv Ujedinjenog kraljevstva ističe važnost načela pretpostavke okrivljenikove nedužnosti i nakon pravomoćnosti. Predmet navodi da je pretpostavka nedužnosti primjenjiva na one u odnosu kojih je kazneni postupak obustavljen, kao i na one koji su oslobođeni optužba.¹¹⁶ U situacijama naknadnih postupaka koji mogu nastati, trebat će se uvijek dokazati uzročna veza. „Takva će veza vjerojatno postojati, primjerice, u slučaju kad naknadni postupak zahtijeva ispitivanje ishoda prethodnog kaznenog postupka i, posebice, kad sud ima obvezu analizirati presudu za kazneno djelo; provesti preispitivanje ili ocjenu dokaza u kaznenom spisu; procijeniti sudjelovanje podnositelja u nekim ili svim događajima koji su doveli do optužbe za kazneno djelo; ili komentirati postojeće indikacije o mogućoj krivnji podnositelja.¹¹⁷

Prema Zakonu o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji, članak 18., navodi da počinitelj kaznenog djela koji je pravomoćno osuđen ili oslobođen kazne ima pravo nakon proteka zakonom određenog vremena i pod uvjetima koji su određeni tim zakonom smatrati se osobom koja nije počinila kazneno djelo, a njezina prava i slobode ne mogu se razlikovati od prava i sloboda osoba koje nisu počinile kazneno djelo.¹¹⁸

Primjer takvog slučaja u kojem je nanesena povreda pretpostavke nedužnosti u aspektu rehabilitiranih kaznenih djela imamo pred ŽSZD, poslovni broj: 3 Kov5/18 od 16. veljače 2018. Okrivljeniku E.B., produljen je istražni zatvor zbog opasnosti od ponavljanja djela koja je ustanovljena na temelju tri ranije osuđujuće presude okrivljenika. Okrivljenik se u žalbi pozivao na protek vremena od donošenja ranijih pravomoćnih presuda. VSRH je također potvrdio takvu odluku i utvrdio da je sud pravilno postupio.

¹¹⁵ *Ibid.*, str. 501.

¹¹⁶ Allen protiv Ujedinjene Kraljevine, zahtjev br. 25424/09, presuda od 12.7.2013.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji (Narodne novine, br. 143/12, 105/15 i 32/17).

Utvrđeno je da je nastupila rehabilitacija za sve tri presude te je izvatkom 2018. potvrđeno da je E.B. neosuđivana osoba. Tu je došlo do očite povrede pretpostavke nedužnosti jer se takve presude nemaju pravo upotrebljavati nakon zakonom propisanog vremena zabranjuje se svaka uporaba podataka o takvoj osobi kao počinitelju kaznenog djela, a uporaba takvih podataka nema pravni učinak (čl. 19., st.7., Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji).

4.4.1. Valjano obrazloženje opasnosti od uznemiravanja javnosti

Uz iteracijsku opasnost česta istražnozatvorska osnova je i opasnost od uznemiravanja javnosti pri čijem se obrazlaganju u rješenju o određivanju/produljivanju istražnog zatvora narušava pretpostavka nedužnosti okrivljenika.¹¹⁹ Ona je navedena predivđena ZKP-om (čl. 123 st. 1 t. 1), a ESLJP ju je priznao kroz praksu. O iteracijskoj, koluzijskoj i opasnosti od bijega kako je već u prethodnom poglavlju izneseno, zakonodavac jasno predviđa situacije koje će dovesti do određivanja istražnog zatvora. Kod opasnosti od uznemiravanja javnosti nema takve opasnosti nego se traži ispunjenje posebnih uvjeta: specifična vrsta i težina kaznenog djela za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora. Takva djela automatski imaju negativne posljedice za okrivljenika jer dovode do moralne osude zbog okolnosti počinjenja djela. Stoga, prema navedenom možemo zaključiti kako je zakonodavac takvu opasnost predvidio radi preventivnih razloga tj. uznemiravanja javnosti.

Tako je u predmetu *Letellier protiv Francuske* priznao pravo na održavanje javnog reda te istaknuo zaštitu okrivljenika kao posebnu osnovu za trajanje oduzimanje slobode.¹²⁰

Iz primjera navedenih gore možemo vidjeti na koji način može doći do povrede pretpostavke zbog nevaljalih obrazloženja određivanja istražnog zatvora koji se pozivao na osnovu razloga opasnosti od uznemiravanja javnosti.

4.4.2. Prebacivanje terete dokazivanja

¹¹⁹ Ljubanović V., Novokmet A; Tomičić Z., *op.cit* (bilj. 58), str. 155.

¹²⁰ *Letellier protiv Francuske*, zahtjev br. 12369/86, presuda od 26.6.1991.

Teret dokazivanja leži na tužitelju osim u iznimnim slučajevima. Pouka o pravima okrivljenika sadrži da okrivljenik „nije dužan iznijeti svoju obranu niti odgovarati na pitanja“ (čl.239. st. 1 t.2 ZKP). Prema tome, okrivljenik se može držati pasivno tijekom cijelog postupka. Zaključuje se da okrivljenik nije dužan iznijeti obranu jer mu pretpostavka nedužnosti omogućuje oslobađajuću presudu ako tužitelj ne uspije dokazati njegovu krivnju, odnosno oboriti tu pretpostavku svojim predloženim i iznesenim dokazima.

„Teret dokaza u postupku utvrđivanja krivnje osumnjičenika i optuženika je na tužiteljstvu, a svaka sumnja trebala bi ići u korist osumnjičenika ili optuženika. Do kršenja pretpostavke nedužnosti došlo bi u slučaju da se teret dokaza prebaci s tužiteljstva na obranu...“.¹²¹

Pasivno držanje tijekom postupka tj. obrana okrivljenika šutnjom, ne predstavlja priznanje niti može upućivati da je okrivljenikovu krivnju. Tako je u presudi II Kž. 428/1999 od 12.VII.1999., VSRH ustanovio da obrana šutnjom ne može imati za posljedicu utvrđivanje koluzijske opasnosti kao osnove za određivanje istražnog zatvora. Okrivljenik nije dužan odgovarati na postavljena pitanja i zato ne može biti podržnut sankcijama niti drugim mjerama.¹²²

4.4.3. Dvostruka valorizacija činjenica

„Druga intrigantna pojavnost u situacijama odlučivanja o istražnom zatvoru i njegovu odnosu s pretpostavkom okrivljenikove nedužnosti tiče se dvostrukog vrednovanja, valorizacije, činjenica koje čine obilježja kaznenog djela za koja je okrivljenik aktualno osnovano sumnjiv u nekom kaznenom postupku.“¹²³ „Naime razvidno je kako sudovi iste one činjenice koje uzimaju kao podlogu za svoj zaključak o postojanju osnovane sumnje (tzv. opći uvjet za određivanje mjere istražnog zatvora) koriste i kao osnovu za daljnji zaključak o postojanju osobitih okolnosti za neki od tzv. posebnih uvjeta za određivanje mjere istražnog zatvora“.¹²⁴

¹²¹ Direktiva (EU) 2016/343, uvodna izjava.

¹²² VSRH presuda br. II Kž. 428/1999 od 12.VII.1999.

¹²³ Bitanga, M., *op. cit.* (bilj. 4.), str. 500.

¹²⁴ *Ibid.*

Ustavni sud je ukinuo rješenje VSRH i Županijskog suda u Puli o produljenju pritvora primjenjujući čl. 182. st. 2. t. 3 Zakona o krivičnom postupku.¹²⁵ USRH iznosi da je „... pribavljena velika imovinska korist čini obilježje kaznenog djela koje se podnositelju stavlja na teret, a koje je kvalificirano upravo zbog visine. Visina pribavljene imovinske koristi utvrdit će se tek po dovršetku knjigovodstveno-financijskog vještačenja što sudovi i navode u nekim rješenjima o produljenju pritvora, međutim, unatoč mogućnosti da ta visina bude manja od one koja se stavlja na teret optužnicom¹²⁶, smatraju kako je visina imovinske koristi jedan od razloga za produljenje pritvora. Visinu imovinske koristi, kao i brojnost radnji izvršenja i trajanje kriminalnog ponašanja podnositelja tek treba utvrditi u tijeku kaznenog postupka pa pozivanjem samo na te okolnosti u konkretnom slučaju ne mogu biti zakoniti razlog za produljenje pritvora, a s obzirom i na kaznena djela koja se podnositelju stavljaju na teret“.¹²⁷

4.5. Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti i zakonske odredbe o istražnom zatvoru u ZKP-u

Na istražni zatvor se ne može gledati kao na negaciju fundamentalne pretpostavke okrivljenikove nedužnosti, no takva mjera je u kompleksnom odnosu s pretpostavkom već u normativnom djelu koji ga određuje.¹²⁸ „Zakonske odredbe koje uređuju osnove za određivanje, produljivanje i trajanje takve mjere ne smiju biti protivne pretpostavci okrivljenikove nedužnosti, odnosno istražni zatvor se ne smije pretvoriti u kaznu za još nedokazano počinjenje kaznenog djela i njegovim produljenjem ne smije se anticipirati kazna“.¹²⁹ U nastavku će (pod 4.5.1. i 4.5.2.) biti iznesene dvije odredbe istražnog zatvora koje zbog svoje nepreciznosti mogu uzrokovati probleme u praksi.

¹²⁵ Narodne novine, broj: 34/93, 38/93 i 28/96 – ova bi pritvorska osnova sadržajno odgovarala istražnozatvorskoj osnovi iz čl. 123. st. 1. toč. 3. ZKP/08, tzv. iteracijska opasnost.

¹²⁶ Postoji mogućnost da provedeno vještačenje rezultira zaključkom da uopće nije bilo pribavljene imovinske koristi

¹²⁷ Odluka USRH, broj: U-III-1162/1997 od 2. prosinca 1998.

¹²⁸ Bitanga, M., *op.cit.*, (bilj. 4.), str. 509.

¹²⁹ Peša protiv Hrvatske, zahtjev br. 40523/08, presuda od 8.4.2010.,

4.5.1. Opasnost od uznemiravanja javnosti

Jedan od razloga izricanja mjere istražnog zatvora može biti opasnost od uznemiravanja javnosti. Za razliku od drugih razloga, temeljem kojih se određuje istražni zatvor, kod ovog razloga ne postoji izravna opasnost za cilj kaznenog postupka. Zakonodavac određuje ovu opasnost na osnovu specifičnosti vrste i težini kaznenog djela, stoga se zaključuje da se ono odnosi na preventivno sprječavanje uznemiravanja javnosti.¹³⁰

Unatoč činjenici da se pretpostavka nedužnosti treba poštovati tijekom svake radnje u kaznenom postupku dvojbeno hoće li se postupati tako kod donošenja mjere na temelju ovog razloga. Članak 123. stavak 4 glasi: „istražni zatvor je nužan radi neometanog odvijanja postupka za kazneno djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora i kod kojeg su okolnosti počinjenja kaznenog djela posebno teške“. Zbog činjenice da kazneni zakon ne definira više dugotrajnu kaznu zatvora, niti daje preciznije smjernice koje su to 'posebno teške okolnosti počinjenja kaznenog djela', sud će sam utvrđivati posebno teške okolnosti. Zakonodavac kao rješenje navodi posebni članak u kojem propisuje posebne vrste zatvora i naglašava iznimnost u propisivanju ove kazne samo za „najpogibelnije oblike teških kaznenih djela (uz propisanu iznimku za djela u stjecaju)“.¹³¹

Postojanje posebno teških okolnosti djela kao osnova za istražni zatvor dvojbeno je kad je riječ o okolnostima koje predstavljaju zakonska obilježja kaznenih djela jer oduzimanje slobode samo zbog osnovane sumnje da je počinjeno određeno kazneno djelo može nametati pitanje – koji cilj se ostvaruje takvom mjerom? Istražni zatvor je prvenstveno procesni institut koji ima za svrhu vođenje kaznenog postupka, stoga svako određivanje istražnog zatvora koje ne bi imalo takvu svrhu bilo bi nezakonito.¹³² U takvom slučaju, pritvaranje bi moglo nalikovati na kaznu, na što bi se moglo pozivati kod kršenja pretpostavke okrivljenikove nedužnosti.

¹³⁰ Krapac, D. i sur., *op. cit.*, (bilj. 10.), str. 390.

¹³¹ Kos, D., Bitna povreda odredaba kaznenog postupka – nezakoniti dokazi, *Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva*, Inženjerski biro, Zagreb, 2005.,

¹³² Đurđević Z; Tripalo, D., *op. cit.*, (bilj. 61.), str. 574.

4.5.2. Neograničeno trajanje obligatornog istražnog zatvora

Rokovi trajanja istražnog zatvora određeni su ZKP-om u svim fazama kaznenog postupka. Unatoč odredbama, javljale su se određene nedoumice kod njihovog tumačenja koje je rješavala sudska praksa. Ipak, premda je sudska praksa dala odgovor na brojne dvojbe, i dalje postoje neke različitosti kod njihova tumačenja.¹³³ Posebna kritika javila se kod izmjene odredaba ZKP-a u čl. 123. st. 2. i čl. 133. ZKP koje ukidaju rokove trajanja istražnog zatvora u fazi drugostupanjskog postupka kada je donesena presuda za izvršavanje kazne zatvora u trajanju od pet ili više godina. Takvu preinaku potaknuo je medijski ispraćen predmet u kojemu je osumnjičeni za kazneno djelo teške tjelesne ozljede iz čl. 118. st. 1. Kaznenog zakona prema 18-godišnjoj djevojci, nepravomoćnom prvostupanjskom presudom osuđen na kaznu zatvora od pet godina.

U skladu s tadašnjim zakonom koji je za takvo djelo određivao maksimalnu kaznu istražnog zatvora u trajanju od šest mjeseci, počinitelj je pušten na slobodu, a izmjena je stupila na snagu 1. siječnja 2020.¹³⁴ Do tada je istražni zatvor bio maksimalno ograničen na pet godina i tri mjeseca uz moguće produljenje od šest mjeseci ako se okrivljenika teretilo za kazneno djelo iz nadležnosti USKOK-a. Izmjenom se ukinulo ograničenje i sada istražni zatvor može trajati sve do pravomoćnosti presude (za izrečene zatvorske kazne u trajanju od pet ili više godina).¹³⁵ Najdulji rokovi trajanja istražnog zatvora inače služe osiguranju procesne discipline i na neki način vrše pritisak na sud i druga državna tijela da u istražnozatvorskim predmetima postupaju osobito žurno.¹³⁶ Svako dodatno produljivanje ići će za tim da se istražni zatvor 'pretvara' u kaznu i odmiče od svoje temeljne procesne funkcije kojoj je svrha neometano vođenje kaznenog postupka. Shodno tome, nameće se zaključak da bi se u takvom slučaju, kada bi se istražni zatvor izjednačio sa kaznom, neupitno kršila pretpostavke nedužnosti jer nitko nije kriv prije nego mu se dokaže krivnja, pa u skladu s tim ne može biti ni kažnjen prije pravomoćne sudske presude. Stoga, postoji mogućnost da će se usvajanjem predloženog rješenja i

¹³³ *Ibid.*, str. 579.

¹³⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine, br. 126/2019).

¹³⁵ Krapac, D; *op. cit.*, (bilj. 10.), str. 400.

¹³⁶ *Ibid.*, str. 399.

ukidanjem rokova trajanja obligatornog istražnog zatvora narušiti postojeći sustav, koji je usklađen s ustavnim načelom razmjernosti.¹³⁷

Članovi Hrvatskog udruženja za kaznenu praksu u pisanim Zaključcima XXXII. Savjetovanja Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu, kritizirali su takvo produljenje rokova istražnog zatvora i istaknuli su da će uz usporavanja kaznenog postupka, dovesti u pitanje pretpostavku nedužnosti.¹³⁸ U vezi s kršenjem pretpostavke okrivljenikove nedužnosti su naveli da „Europski sud za ljudska prava stalno ističe da istražni zatvor ne može biti kazna za kazneno djelo i da se njegovim produljenjem ne može anticipirati kazna (što je istaknuto i u presudama *Peša v. Hrvatske* i *Šoš v. Hrvatske*). Prijedlog izričito izjednačuje istražni zatvor i kaznu.“¹³⁹

4.6. Neizravne povrede pretpostavke nedužnosti u postupku određenja i produljenja istražnog zatvora

Rokovi maksimalnog trajanja istražnog zatvora u predraspravnoj fazi kaznenog postupka određeni su u članku 130. ZKP-a. Navodi se kako sudac istrage ili vijeće može donijeti odluku o određivanju istražnog zatvora u najdužem trajanju od mjesec dana (čl. 130. st 1. ZKP). U daljnjim stavcima zakonodavac normira slučajeve u kojima se iznimno taj rok može produljiti na temelju prijedloga državnog odvjetništva za još tri mjeseca.

Sudac istrage za kaznena djela iz članka 21. Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, ako je istraga produljena, može produljiti istražni zatvor za još tri mjeseca te još jednom za daljnja tri mjeseca. Tada sveukupni rok trajanja istražnog zatvora do podizanja optužnice može iznositi dvanaest mjeseci (čl. 130., st. 4. ZKP).

S obzirom na to da se kao razlog takvog prijedloga državnog odvjetništva opravdava činjenicom nedovršene istrage, sudac istrage često odobrava produljenje istražnog zatvora. U svakom slučaju u kojem dolazi do prekoračenja nekog općeg roka odnosno nekog optimalnog roka kojeg može sudac istrage odrediti, sudac Marijan Bitanga smatra da dolazi do kršenja

¹³⁷ Ivičević Karas, E; Burić, Z., Na putu prema transponiranju Direktive o besplatnoj pravnoj pomoći u hrvatski kazneni postupak? Osvrt na Prijedlog osme novele ZKP-a. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, vol. 26, br. 2, 2019., str. 436.

¹³⁸ cit. sa internetske stranice Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu: Zaključak XXXII. Savjetovanja Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu pod nazivom “Jačanje učinkovitosti kaznenog postupka

¹³⁹ *Ibid.*

pretpostavke nedužnosti. Ističe kako se svakim produljenjem izvan očekivanog roka dodatno pojačava percepcija o okrivljenikovoj krivnji za kazneno djelo koje mu se stavlja na teret.¹⁴⁰

4.7. Izdržavanje mjere istražnog zatvora i pretpostavka nedužnosti

Pitanje istražnog zatvora nadilazi nacionalne granice, stoga je to tematika na globalnoj razini, posebice regionalnih udruženja kojima je cilj približiti zakonodavstva država članica.¹⁴¹ Također, to je jedno od područja u kojem ne postoji ujednačene pravila država članica Europske unije. Istraživanje koje je provela Europska komisija je pokazala tendenciju zadržavanja većeg broja stranih državljana, odnosno državljana drugih članica EU naspram domaćih građana. Glavni razlog tome jest postojanje većeg rizika bijega kod osoba stranog državljanstva.¹⁴² To treba imati na umu pri proučavanju nacionalnih pravila prakse o izdržavanju istražnog zatvora.

U Hrvatskoj do 2010. godine nije bilo detaljnih i preciziranih prava istražnih zatvorenika pa je u nekim slučajevima dolazilo do toga da su pojedinci u istražnom zatvoru trpjeli nepovoljnije uvjete od onih koji su izvršavali zatvorsku kaznu. Tada je donesen Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora.¹⁴³ Takvo kršenje ističe se i u odluci Ustavnog suda iz 2009.g., kojom je utvrđena povreda ustavnog prava na čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva tijekom boravka u pritvoru u Zagrebu. Sud je ukinuo rješenje Vrhovnog i Županijskog suda u Zagrebu te ukazao na manjkavost i nedostatak odredbi koje uređuju uvjete i prava istražnih zatvorenika u tadašnjem ZKP-u u usporedbi sa Zakonom za izvršavanje kazne zatvora.

Ustavni sud zaključuje da zbog nedostatka odredaba o istražnom zatvoru tj. njegovom izvršenju, sud treba primjenjivati odredbe iz Zakona za izvršavanje kazne zatvora. Takav

¹⁴⁰ Bitanga, M., *op.cit.*, (bilj. 4.), str. 508.

¹⁴¹ Vlahović, S; Galović, R., Izvršavanje istražnog zatvora: normativni okvir i praksa u svjetlu zaštite temeljnih ljudskih prava, *Pravnik*, vol. 47, br. 94, 2013., str. 52.

¹⁴² European Union Law, Commission staff working document, accompanying document to the Proposal for a Council framework decision on the European supervision order in pre-trial procedures between member States of the European Union, 2006, 1080.

¹⁴³ Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora, Narodne novine, br. 152/08. i 76/09.

zaključak u ovoj presudi se odnosio na prava i ovlasti zatvorenika, posebice na sredstva pravne zaštite za pobijanje ispravnosti odluka i mjera uprave zatvora. Time je Ustavni sud otklonio nedostatke u pravnom sustavu glede izvršavanja istražnog zatvora i utvrdio da se odredbe koje se primjenjuju na zatvorenike, *mutatis mutandis*, primjenjuju i na istražne zatvorenike. „Sudovi, primjenjujući ovlasti suca izvršenja u vezi sa zahtjevom za zaštitu prava zatvorenika, dužni te iste ovlasti primjenjivati i u vezi sa zaštitom prava na pritužbe pritvorenika o dokazivim povredama njihovih prava tijekom pritvora“.¹⁴⁴

2010. godine, na snagu je stupio izmijenjen ZKP koji u čl. 136. propisuje poseban režim istražnog zatvora. On je već potanje razrađen u dijelu prava istražnih zatvorenika izvršenja istražnog zatvora, a detaljnije odredbe o uvjetima i smještaju su propisana pravilnikom kojeg donosi ministar pravosuđa.¹⁴⁵

Polazeći od načela pravičnog postupka i pretpostavke nedužnosti koja proizlazi iz njega, osoba za koju je osnovana sumnja da je počinila kazneno djelo se mora braniti sa slobode, osim u situacijama kada je to u suprotnosti sa svrhom vođenja kaznenog postupka. Zbog činjenice da se istražni zatvor u većini slučajeva određuje osobama kojima nije dokazana krivnja, nameće se zaključak kako bi takvi zatvorenici trebali biti izloženi manje strogim mjerama i povoljnijim uvjetima od onih koji su presudom lišeni slobode kao kaznom. Smatram da bi zbog tog, istražnim zatvorenicima trebalo osigurati dodatne pogodnosti koje bi smanjile negativan utjecaj što je više moguće. Ovako nastaju mnoge negativne posljedice po pojedinca, osobito za pojedinca kojem se dokaže nedužnost, odnosno kojeg se oslobodi krivnje, a koji je bio zatvoren. Može doći kako do remećenja samog pojedinca tako i da utjecaja na život njegove obitelji i posredno negativno utjecati na čitavu zajednicu.

5. ZAKLJUČAK

Iz svega prethodno navedenog može se zaključiti kako je osnovno pravo okrivljenika, braniti se sa slobode. Iznimno, kada je to potrebno za svrhu vođenja postupka okrivljenik se može pritvoriti, ako postoje relevantni i dostatni razlozi za to. Tijekom cijelog postupka sud je vezan

¹⁴⁴ Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-III-4182/2008, U-III-678/2009. od 17. ožujka 2009.

¹⁴⁵ Krapac, D; sur., *op. cit.*, (bilj. 10.), str. 405.

temeljnim načelom pravičnog postupka iz kojeg proizlazi pretpostavka okrivljenikove nedužnosti. To znači da je sud dužan paziti na tu pretpostavku kod određivanja, produljenja i trajanja mjere istražnog zatvora. Ona zabranjuje izvršavanje istražnog zatvora kao kaznene sankcije, određivanje istražnog zatvora samo na temelju sumnje u počinjenje kaznenog djela okarakteriziranog kao teškog te upućivanje na krivnju prije pravomoćne presude.

Mjera istražnog zatvora mora biti prije svega krajnja, iznimna i uvijek supsidijarna. Takva mjera se provodi lišavanjem slobode pojedinca kako bi se ostvarila svrha zbog koje je mjera donesena. Istražni zatvorenik mora biti tretiran kao nedužan dok se ne dokaže suprotno. Temeljni zaključak jest da svrha kaznenog postupka zahtijeva primjenu oba instituta. Ona se na prvu mogu činiti kao protuslovna i suprotstavljena, ali u stvarnosti oni trebaju usklađeno egzistirati. Izvršavanjem istražnog zatvora nauštrb pretpostavke nedužnosti predstavljalo bi povredu prava na pravičan kazneni postupak. Zato je nužno usklađivanje ta dva instituta unatoč njihovoj složenosti, odnosno normativno propisivanje odredbi i izvršavanje istražnog zatvora u svijetlu primjene i poštovanja načela pretpostavke nedužnosti.

U skladu s tim, država mora nacionalno zakonodavstvo uskladiti s konvencijskim načelima i Direktivom (EU) 2016/343. Iako su takvi izvori implementirani, potreba za uređivanjem propisa na nacionalnoj razini proizlazi iz toga što je vidljivo iz sudske prakse da većina sudaca svoje odluke temelji isključivo primjenjujući nacionalne zakone. Zakonska izmjena o ukidanju rokova trajanja istražnog zatvora je donesena pod pritiskom javnosti i medija. Imajući u vidu da je istražni zatvor samo mjera, a ne kazna zatvora, takva izmjena je donesena na štetu pretpostavke nedužnosti zarad zadovoljenja javnosti.

Iz toga je naočigled vidljivo koliki utjecaj javno mnijenje može imati na zakonodavca, suce i na posljertku na pravičnost postupka. Ipak, sudovi više instance djeluju na zahtjev i utvrđuju povrede odluka o istražnom zatvoru koje su najčešće nastajale iz sljedećih razloga; prethodna osuđivanost koja je još nepravomoćna ili drugih postupaka u tijeku, nedovoljno obrazloženi razlozi koji ne opravdavaju potrebu za provođenjem najstrože mjere, prebacivanje tereta dokazivanja u vezi razloga za istražni zatvor.

Takva mjera je sama po sebi za pojedinca kao i za njegovu obitelj pogubna. Samim time zakonodavac je dao mogućnost obeštećenja zbog svakog pritvaranja osobe koja bude oslobođena. Međutim, zbog specifične prirode i prava kojeg takva mjera ograničava ne može se materijalno nadoknaditi osobni ugled čovjeku. Kako god, treba težiti što većem balansu i usklađivanju takve mjere s poštivanjem fundamentalnog okrivljenikovog prava. Budući da

javno mnijenje i mediji imaju toliki utjecaj više bi se trebalo baviti educiranjem društva o temeljnim načelima i pravima te njihovoj važnosti. Nakon određenog vremenskog roka, dobro educiranje javnosti putem medija o temeljnoj pretpostavci okrivljenikove nedužnosti rezultiralo bi manjim pritiskom na sud i smanjenoj stigmatizaciji okrivljenika što bi u konačnici bilo u korist poštivanja pretpostavke nedužnosti. Sve dok se ne promjeni neumorni način funkcioniranja velikog broja medija koji teže neistinitim naslovima u kojima uglavnom indirektno prejudiciraju okrivljenikovu krivnju, sudovi će biti jedini koji će svojim djelovanjem štiti pretpostavku nedužnosti u odlučivanju o istražnom zatvoru.

POPIS LITERATURE

Knjige i članci

1. Bitanga, M., Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, vol. 25, br. 2, 2018., str. 475-511.
2. Bitanga M., Bilušić I.: Opasnost od ponavljanja djela i određivanje istražnog zatvora – iudex, quo vadis?, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, vol. 28, br. 2, 2021.
3. Carić M., Pojam načela pravičnog postupka pred kaznenim sudom, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 2006, vol. 43, br. 2, str. 55-73.
4. Đurđević Z. i Tripalo, D., Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnog standarda te domaćeg sudskog prava i prakse, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 13, br. 2, 2006., str. 556-561.
5. Horvat L; Drenški Lasan V., Istražni zatvor, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 16, br. 2, 2009., str. 583-603.
6. Ivičević Karas, E; Burić, Z., Na putu prema transponiranju Direktive o besplatnoj pravnoj pomoći u hrvatski kazneni postupak? Osvrt na Prijedlog osme novele ZKP-a. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, vol. 26, br. 2, 2019., str. 417-446.
7. Josipović, I., Istražni zatvor vs. pritvor: reforma ili restauracija, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 15, br. 2, 2008., str. 915-938.
8. Kos, D., Bitna povreda odredaba kaznenog postupka – nezakoniti dokazi, *Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva*, Inženjerski biro, Zagreb. 2005.
9. Kos, D., Bitna povreda odredaba kaznenog postupka – nezakoniti dokazi, *Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva*, Inženjerski biro, Zagreb, 2005.,
http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/DKos_24Istrazni-zatvor-KRAJNJA-MJERA-OSIGURANJA.pdf. (20.4.2022.)

10. Krapac, D., *Kazneno procesno pravo, Institucije*, knjiga I., VI. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2014.
11. Ljubanović V., Novokmet A., Tomičić Z., *Kazneno procesno pravo*, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2020.
12. Martinović, I. i Bonačić, M., Jamstvo kao zamjena za istražni zatvor: Otvorena pitanja, *Hrvatski ljetopis kazneno pravo i praksu*, vol. 22, br. 2, 2015., str. 411-436.
13. Mihaljević, J., Ustavna uređenja temeljnih prava u Hrvatskoj 1946.–1974., *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 43, br. 1, 2011., str. 25-51.
14. Mrčela, M., Tripalo, D; Valković, L., *Odabrana poglavlja EKLJP – kaznenopravni aspekt*, Novi informator, Zagreb, 2016.
15. Novokmet, A., Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti i prijedlog direktive Europskog parlamenta i Vijeća o jačanju određenih vidova te pretpostavke u kaznenom postupku, *Europeizacija kaznenog prava i zaštita ljudskih prava u kaznenom postupku i postupku izvršenja kaznenopravnih sankcija*, Split: Sveučilište u Splitu, Pravni fakultet, 2017.
16. Pajčić, M; Valković, L., presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske zbog povrede prava na pravično suđenje (članak 6. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda), *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 19, br. 2, 2012., str. 751-794.
17. Vlahović S. i Galović R., Izvršavanje istražnog zatvora: Normativni okvir i praksa u svjetlu zaštite temeljnih ljudskih prava, *Časopis za pravna i društvena pitanja*, vol. 47, br. 94, 2013., str. 37-58.
18. Šago, D., Uvjeti dopuštenosti pokretanja postupka pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourg, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 37, br. 1., 2016., str. 589-621.

Pravni izvori

1. Direktiva (EU) 2016/343 Europskog Parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016. o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku, L65/1.
2. Kazneni zakon (Narodne novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19).
3. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Narodne novine – Međunarodni ugovori br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06 i 2/10).
4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, (Narodne novine, br. 12/2009.).
5. Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014).

6. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine, br. 126/2019).
7. Zakon o kaznenom postupku, (Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19.).
8. Zakon o medijima (Narodne novine, br. 59/04, 84/11, 81/13).
9. Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji (Narodne novine, br. 143/12, 105/15 i 32/17).
10. Povelja Europske unije o temeljnim pravima 2007/C 303/01 iz 2000., stupila na snagu 1. Prosinca 2009.

Sudske presude

1. Aannemersbedrijf Gebroeders Van Leeuwen B. V. protiv Nizozemske, 32602/96, presuda od 25.1.2000.
2. Adolf protiv Austrije zahtjev br.: 8269/78, presuda od: 26.3.1982.,
3. Allen protiv Ujedinjene Kraljevine, zahtjev br. 25424/09, presuda od 12.7.2013.
4. Barbera, Messegue i Jabardo, zahtjev br. 10590/83, presuda od 6.12.1988.
5. Daktaras protiv Litve, zahtjev br. 42095/98, § 41.-42., ECHR 2000-X.
6. Dervishi protiv Hrvatske, zahtjev br. 67341/10, presuda od 25.9.2012.
7. Khuzhin i drugi protiv Rusije, zahtjev br.: 13470/02, presuda od 31.10.2008.
8. Letellier protiv Francuske, zahtjev br. 12369/86, presuda od 26.6.1991.
9. Matijašević protiv Srbije, br. 23037/04, presuda od 19. 9. 2006.
10. Minelli v. Švicarske, zahtjev br. 8660/79, presuda od 25.3.1983.
11. Orban protiv Hrvatske, zahtjev br. 56111/12, presuda od 19.12.2013.
12. Oreb protiv Hrvatske, zahtjev br. 20824/09, presuda od 31.3.2010.
13. Peša protiv Hrvatske, zahtjev br. 40523/08, presuda od 8.4.2010.
14. Salabiaku protiv Francuske, br. zahtjeva: 10519/83, presuda od 7.10.1988.
15. Sekanina protiv Austrije, zahtjev br. 13126/87, presuda od 25.8.1993.

16. Sulaoja protiv Estonije, zahtjev br. 55939/00, presuda od 15. 2. 2005.
17. Telfner v. Austrija, zahtjev br.: 33501/96, presuda od: 20.6.2001.
18. Trifković protiv Hrvatske, zahtjev br. 36653/09, presuda od 6.11.2012.

Odluke USRH i VSRH

1. Ustavni sud Republike Hrvatske, broj: U-III-1162/1997 od 2. prosinca 1998.
2. Ustavni sud Republike Hrvatske broj: U-III-4182/2008, U-III-678/2009. od 17. ožujka 2009.
3. Ustavni sud Republike Hrvatske broj: U-III-3698/2003 od 28.rujna 2004.
4. Vrhovni sud Republike Hrvatske, br.II Kž 488/1997-3, od 24. studenog 1997.
5. Vrhovni sud Republike Hrvatske, br. II Kž. 428/1999, od 12.srpnja 1999.

Ostali izvori

6. European Union Law, Commission staff working document, accompanying document to the Proposal for a Council framework decision on the European supervision order in pre-trial procedures between member States of the European Union, 2006, 1080.
7. Izvješće o uvjetima života u zatvorima Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-X-5464/2012 od 12. lipnja 2014.
8. Kos, D., Istražni zatvor- krajnja mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika, a ne kazna, stručni rad, http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/DKos_24Istrazni-zatvor-KRAJNJA-MJERA-OSIGURANJA.pdf. (21.4.2022.)
9. Kuća ljudskih prava, Percepcija krivnje u očima javnosti, <https://www.kucaljudskihprava.hr/2019/12/13/2402/>. (26.4.2022.)
10. Radulić, H., Zadarski list, Presumpcija krivnje, 2016, <https://www.zadarskilist.hr/clanci/14122016/presumpcija-krivnje>. (24.4.2022.)
11. Zelena knjiga o pretpostavci nedužnosti, COM(2006)174 od 26. travnja 2006.